

Analiza zewnętrznych uwarunkowań
rozwoju Uniwersytetu Marii Curie-
-Skłodowskiej w Lublinie

Grudzień 2011

Spis treści

Spis treści	2
1. Informacje wstępne	3
2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów o charakterze strategicznym	4
<i>Dokumenty o wymiarze międzynarodowym</i>	4
<i>Dokumenty o wymiarze krajowym</i>	7
<i>Dokumenty o wymiarze regionalnym</i>	19
<i>Dokumenty o wymiarze sektorowym</i>	21
<i>Pakiet ustaw reformujących naukę i szkolnictwo wyższe</i>	25
3. Otoczenie zewnętrzne UMCS	27
<i>Rozwój gospodarczy i rynek pracy w województwie lubelskim</i>	27
<i>Oczekiwania odnośnie do kwalifikacji zdobywanych na uczelni</i>	31
<i>Rynek szkolnictwa wyższego w otoczeniu UMCS</i>	32
<i>Struktura kształcenia na UMCS, w województwie lubelskim i w Polsce w porównaniu z Unią Europejską</i>	36
4. Uwarunkowania demograficzne	40
<i>Zmiany demograficzne w Polsce do 2035 roku</i>	40
<i>Wpływ zmian demograficznych na UMCS</i>	42
5. Możliwości finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych	47
6. Uwarunkowania globalne	49
<i>Globalny popyt na kształcenie na poziomie wyższym</i>	49
<i>Struktura dziedzinowa popytu na kształcenie na poziomie wyższym w Europie</i>	52
<i>Rozwój alternatywnych metod nauczania (e-learning)</i>	54
7. Podsumowanie	56
Bibliografia	63

1. Informacje wstępne

Celem niniejszego dokumentu jest przedstawienie najważniejszych zewnętrznych uwarunkowań dla rozwoju Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (dalej: UMCS). W niniejszym opracowaniu uwarunkowania zewnętrzne definiujemy jako te, które nie są bezpośrednio zależne od uczelni, a które mogą wpływać na jej możliwości rozwojowe.

Analiza składa się z pięciu części, w których przeanalizowano uwarunkowania wynikające z:

- ▶ krajowych i europejskich procesów i dokumentów nadrzędnych wobec strategii rozwoju UMCS;
- ▶ kształtu otoczenia zewnętrznego UMCS;
- ▶ procesów demograficznych zachodzących w kraju oraz w województwie lubelskim;
- ▶ możliwości finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych w najbliższej przyszłości;
- ▶ trendów globalnych.

W pierwszej części analizy przedstawiamy uwarunkowania wynikające z trendów dotyczących rozwiązań systemowych w szkolnictwie wyższym w Polsce i Europie, a także z zapisów krajowych i regionalnych strategii nadrzędnych wobec strategii UMCS. Druga część zawiera analizę otoczenia zewnętrznego UMCS, w tym poziomu rozwoju gospodarczego regionu, lokalnego rynku pracy oraz konkurencji ze strony uczelni publicznych i niepublicznych w Lublinie, województwie lubelskim oraz województwach graniczących z województwem lubelskim. W trzeciej części analizie poddano uwarunkowania demograficzne, które poprzez kanały bezpośrednie jak i pośrednie mogą wpływać na kształtowanie się liczby studentów, możliwości finansowania uczelni ze środków publicznych i prywatnych, strukturę popytu na towary i usługi, a także na strukturę wiekową pracowników naukowo-dydaktycznych. Czwarta część skupia się na perspektywach finansowania szkolnictwa wyższego w Polsce ze środków publicznych w świetle aktualnego stanu finansów publicznych, europejskich tendencji dotyczących metod finansowania badań naukowych oraz nadchodzących zmian w systemie szkolnictwa wyższego w Polsce. Piąta część to analiza globalnych trendów dotyczących szkolnictwa wyższego. Podsumowaniem analiz jest zestawienie w formie tabeli potencjalnych skutków poszczególnych uwarunkowań dla UMCS.

2. Uwarunkowania wynikające z dokumentów o charakterze strategicznym

Dokumenty o wymiarze międzynarodowym

Obecnie obserwowany jest istotny wzrost znaczenia kształtowania polityki edukacyjnej na poziomie międzynarodowym. Nigdy wcześniej polityka edukacyjna państw Unii Europejskiej nie stawiała sobie tak zbliżonych celów i zadań, nie posługiwała się w swoich dokumentach tak bliskimi - i zarazem tak nowymi w porównaniu z poprzednimi dekadami - pojęciami i kategoriami (np. zatrudnienie i zatrudnialność, równość dostępu do szkolnictwa wyższego, partnerstwa z przedsiębiorstwami, premia płacowa za wykształcenie, stopa zwrotu z edukacji, wyniki kształcenia, mobilność, współodpłatność itp.). Nigdy przedtem nie toczyła się również tak szeroka dyskusja z udziałem wszystkich państw Unii Europejskiej na temat przyszłości szkolnictwa wyższego, a zwłaszcza na temat uniwersytetów badawczych (ang. *research-intensive universities*). Po raz pierwszy w powojennej Europie sformalizowano kanały najważniejszych dyskusji o celach i zadaniach szkolnictwa wyższego:

- ▶ Przyszłość obszaru kształcenia w Europie jest coraz silniej określana przez dyskusje toczące się w ramach **Procesu Bolońskiego** (Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego - European Higher Education Area, EHEA), w ostatnim czasie w bardzo szerokich ramach dyskusji wokół ogólnoeuropejskich systemów akredytacji i wspólnych systemów zapewniania jakości kształcenia oraz krajowych i europejskich ram kwalifikacji.
- ▶ Przyszłość badań naukowych w Europie jest określana w ramach dyskusji wokół **Europejskiego Obszaru Badawczego** (European Research Area ERA);
- ▶ Przyszłość najbardziej elitarnej części szkolnictwa wyższego w Europie, czyli tradycyjnych uniwersytetów skoncentrowanych na badaniach naukowych jest określana w ramach trwającej dekadę dyskusji wokół **agendy modernizacyjnej uniwersytetów** proponowanej przez Komisję Europejską;

Dodatkowo, dla przyszłości badań naukowych i kształcenia istotne znaczenie mają również dyskusje wokół Strategii Lizbońskiej.

Spośród głównych dokumentów europejskich mających wpływ na rozwój szkolnictwa wyższego należy wymienić: (1) Bologna Stocktaking Report; (2) Komunikat z Leuven (2009): Proces boloński 2020 - Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie; (3) Trends V: Universities Shaping the European Higher Education Area oraz (4) The European Research Area: New Perspectives.

Poniżej znajduje się lista najważniejszych celów wymienionych w poniższych raportach:

- ▶ Bologna Stocktaking Report (Rauhvargers i inni, 2009):
 - ulokowanie wszystkich dziedzin studiów w ramach trójstopniowej struktury studiów;
 - wprowadzenie w życie ram kwalifikacji, obejmujących wszystkie kwalifikacje na poziomie szkolnictwa wyższego;

- osiągnięcie spójności w opisywaniu wszystkich programów studiów w ramach SW przy wykorzystaniu wyników kształcenia (tzw. learning outcomes) w celu zapewnienia przejrzystości kwalifikacji i ułatwienia pełnego wdrożenia ECTS i suplementu do dyplomu;
 - zapewnienie pełnego wprowadzenia w życie trzech części Europejskich Standardów i Wskazówek (ESG) w jakości kształcenia: systemu wewnętrznego, zewnętrznego oraz funkcjonowania agencji ds. kontroli jakości;
 - rozwinięcie i wprowadzenie w życie spójnych i przejrzystych praktyk dotyczących uznawania kwalifikacji na wyższym poziomie, tak aby kwalifikacje te miały taką samą wartość w EHEA;
 - uczynienie kształcenia przez całe życie rzeczywistością;
 - promowanie większej mobilności studentów;
 - zbieranie i opracowywanie rzetelnych danych i wskaźników w celu prowadzenia pomiaru postępów w wymiarze społecznym i w wymiarze mobilności Procesu Bolońskiego.
- ▶ Komunikat z Leuven (2009): Proces boloński 2020 - Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie:
- równy dostęp i możliwość ukończenia studiów;
 - uczenie się przez całe życie;
 - zatrudnialność;
 - kształcenie ukierunkowane na studenta i misja dydaktyczna SW;
 - edukacja, badania i innowacje;
 - otwartość w wymiarze międzynarodowym;
 - mobilność;
 - zbieranie danych;
 - wielowymiarowe narzędzia służące zwiększaniu przejrzystości;
 - finansowanie: priorytet stanowią środki publiczne;
 - inwestycje publiczne w SW.
- ▶ Trends V: Universities Shaping the European Higher Education Area:
- wzmocnienie relacji między rządami, instytucjami SW i pozostałymi interesariuszami;
 - instytucje muszą rozwinąć swoje zdolności strategicznego odpowiadania na potrzeby agendy kształcenia przez całe życie.
- ▶ The European Research Area: New Perspectives:
- właściwy przepływ wykwalifikowanej kadry naukowej;
 - światowej klasy infrastruktura naukowo-badawcza;
 - wysokiej klasy instytucje naukowo-badawcze;
 - skuteczny przepływ wiedzy;
 - dobrze skoordynowane programy i priorytety naukowo-badawcze;
 - otwarcie ERA na resztę świata.

Proces Boloński stawia w centrum zmian i reform studentów i ich wyniki kształcenia, ich mobilność między krajami i instytucjami, równy i coraz szerszy dostęp do studiów, a także coraz szersze możliwości ich ukończenia przez najbardziej społecznie i ekonomicznie upośledzone grupy; integralną częścią szkolnictwa wyższego ma stać się uczenie się przez całe życie (lifelong learning). Reforma programów nauczania, zorientowana na zatrudnienie absolwentów, ma być procesem ciągłym, a jednym z najważniejszych zadań szkolnictwa wyższego jest dostarczanie studentom wiedzy, umiejętności i kompetencji o charakterze zawodowym.

Najważniejsze reformy w Procesie Bolońskim (PB) dotyczą trzech obszarów:

- ▶ trójstopniowej struktury kształcenia i uzyskiwania dyplomów;
- ▶ systemów zapewniania jakości w SW;
- ▶ uznawalności kwalifikacji, dyplomów i okresów studiów.

W wizji **Europejskiego Obszaru Badawczego** (European Research Area, ERA) największą przeszkodą w osiągnięciu doskonałości w badaniach naukowych jest ich rozproszenie (instytucjonalne, geograficzne, finansowe itp.). Rozproszenie to uniemożliwia pełne wykorzystanie potencjału naukowo-badawczego i innowacyjnego Europy. Kariery zawodowe w SW są ograniczone licznymi barierami, przedsiębiorstwom trudno jest nawiązać współpracę z uczelniami, finansowanie badań krajowych i regionalnych jest nieskoordynowane, a reformom podejmowanym na poziomie krajowym często brakuje ogólnoeuropejskiej perspektywy i międzynarodowej spójności. W ramach ERA, Komisja Europejska sięga do mechanizmów rynkowych w badaniach naukowych i rozwojowych, co może prowadzić do koncentracji badań naukowych finansowanych przez Unię Europejską w najbardziej rozwijających się krajach i regionach.

Agenda modernizacyjna uniwersytetów KE stanowi kluczowy element Strategii Lizbońskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia; jej trzy najważniejsze obszary reform to:

- ▶ reforma programów kształcenia,
- ▶ reforma ustroju uczelni (autonomia, partnerstwa strategiczne, w tym partnerstwa z przedsiębiorstwami, jakość kształcenia),
- ▶ reforma finansowania szkolnictwa wyższego (zdywersyfikowane źródła przychodów uczelni, lepiej powiązane z wykonywaniem stawianych zadań, promowaniem równości dostępu do SW i efektywnością, w tym m.in. możliwość wprowadzenia czesnego i systemów pożyczek studenckich).

Dokumenty o wymiarze międzynarodowym wskazują kierunek, w jakim będzie rozwijać się szkolnictwo wyższe w Europie. W kontekście rozwoju UMCS, najważniejsze międzynarodowe trendy to:

- ▶ **W obszarze kształcenia:** promowanie mobilności i dostępności studiów w wymiarze międzynarodowym (m.in. dzięki wprowadzeniu europejskich ram kwalifikacji i trójstopniowej struktury kształcenia), reforma programów kształcenia, tak aby dawały one wiedzę i umiejętności wystarczające do podjęcia pracy zawodowej oraz promowanie i wspieranie idei uczenia się przez całe życie.
- ▶ **W obszarze badań naukowych:** promowanie mobilności naukowców, międzynarodowa koordynacja priorytetów naukowo-badawczych oraz koncentracja badań w najlepszych ośrodkach badawczych w Europie.
- ▶ **W obszarze relacji z otoczeniem:** trend na wzmacnianie relacji między rządami, instytucjami szkolnictwa wyższego i pozostałymi interesariuszami.

Rekomendacje dla UMCS:

W celu uzyskania jak największej spójności z trendami międzynarodowymi, które coraz silniej będą wpływać i determinować kształt systemu szkolnictwa wyższego w Polsce, rekomenduje się:

- ▶ Położenie strategicznego nacisku na wspieranie umiędzynarodowienia uczelni - zarówno w obszarze kształcenia jak i badań naukowych;
- ▶ Modyfikację oferty dydaktycznej, tak aby odpowiadała ona potrzebom obecnego oraz prognozowanego rynku pracy w regionie, a także szerzej w kraju i za granicą;
- ▶ Zwiększenie oferty edukacyjnej dla osób starszych;
- ▶ Budowanie silnych relacji z władzami regionalnymi oraz z pozostałymi uczelniami w regionie.

Dokumenty o wymiarze krajowym

Raport Polska 2030

Dokument opracowany w 2009 r. przez Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów pod redakcją Michała Boniego. W założeniu ma on na celu krytyczne podsumowanie dotychczasowego rozwoju Polski po 1989 r. (okres transformacji) oraz rozpoczęcie debaty publicznej nad wyzwaniem stojącymi przed Polską w najbliższej przyszłości (rozpoczęcie okresu modernizacji).

Zgodnie z informacjami zawartymi w raporcie, „tworzy on ramy dla Długookresowej Strategii Rozwoju Kraju - dokumentu, który, zgodnie z Planem Pracy Rady Ministrów, ma pełnić główną rolę w procesie projektowania, tworzenia i wdrażania interwencji publicznej służącej rozwojowi Polski w perspektywie wieloletniej.”

Raport Polska 2030 zawiera diagnozę dziesięciu kluczowych obszarów życia społeczno-gospodarczego, przedstawia najistotniejsze dylematy i priorytety rozwojowe kraju oraz rekomendacje najważniejszych działań na najbliższe dwadzieścia lat w tych obszarach. W każdym z obszarów

dokonyuje też identyfikacji szczegółowych miar sukcesu. Przyjęta przez autorów konstrukcja raportu sprawia, że nie jest możliwe jednoznaczne oddzielenie kluczowych celów rozwojowych od konkretnych działań, które mają służyć realizacji pewnych bardziej ogólnych celów. Poniżej przedstawiamy zestawienie głównych obszarów wraz z przypisanymi do każdego z nich propozycjami celów/działania.

- ▶ Obszar analizy: Wzrost i konkurencyjność:
 - zwiększenie podaży pracy;
 - podniesienie kwalifikacji i indywidualnej produktywności;
 - podniesienie podaży kapitału;
 - wzrost innowacyjności gospodarki;
 - zwiększenie adaptacyjności do szoków gospodarczych i stabilności makroekonomicznej.
- ▶ Obszar analizy: Sytuacja demograficzna:
 - eliminacja tych elementów systemu emerytalnego, które umożliwiają wczesną dezaktywację z rynku pracy;
 - zapewnienie zachęt do jak najdłuższej kontynuacji kariery zawodowej;
 - stworzenie systemu wspierającego procesy podnoszenia kwalifikacji i uczenia się przez całe życie;
 - zwiększenie dzietności;
 - zmniejszenie głębokości cykli demograficznych;
 - przygotowanie Polski do sytuacji kraju imigracji netto.
- ▶ Obszar analizy: Wysoka aktywność zawodowa oraz adaptacyjność zasobów pracy:
 - zwiększenie aktywności ekonomicznej ludności;
 - zwiększenie gotowości obywateli do udziału w edukacji ustawicznej;
 - zapewnienie oferty edukacyjnej w odpowiedniej ilości i na odpowiednim poziomie;
 - zagwarantowanie swobodnego kształtowania płac oraz sposobu współpracy pracodawcy z pracownikiem;
 - ograniczenie zatrudnienia nierejestrowanego;
 - zreformowanie systemu podatkowo-zasiłkowego w taki sposób, by podejmowanie legalnej pracy zawsze wiązało się z istotnym przyrostem dochodów dla całego gospodarstwa domowego;
 - poprawa funkcjonowania publicznych służb zatrudnienia.
- ▶ Obszar analizy: Odpowiedni potencjał infrastruktury:
 - zwiększenie dostępności transportowej i telekomunikacyjnej Polski w relacjach ze światem;
 - zwiększenie dostępności transportowej i telekomunikacyjnej centrów rozwojowych w Polsce w relacjach z regionami o peryferyjnym charakterze;
 - eliminacja zagrożenia wykluczeniem cyfrowym.

- ▶ Obszar analizy: Bezpieczeństwo energetyczno-klimatyczne:
 - opracowanie planu na rzecz ochrony zasobów naturalnych i środowiska;
 - przygotowanie i wdrożenie planu rozwoju wykorzystania odnawialnych źródeł energii;
 - stworzenie przesłanek dla planu bezpieczeństwa energetycznego;
 - opracowanie i wdrożenie planu efektywności energetycznej.
- ▶ Obszar analizy: Gospodarka oparta na wiedzy i rozwój kapitału intelektualnego:
 - zwiększenie dostępu do wczesnej edukacji (w grupie wiekowej do 6 lat);
 - wprowadzenie mechanizmów współfinansowania wydatków na edukację dzieci oraz na korzystanie przez nie z instytucji kulturalnych i sportowych;
 - bardziej odważne niż dotąd wprowadzanie mechanizmów konkurencji do systemu edukacji;
 - zwiększenie efektywności środków alokowanych na podmioty działające w sferze szkolnictwa wyższego i nauki;
 - pozyskiwanie inwestycji zagranicznych w sektorach opartych na wiedzy;
 - mocniejsze powiązanie instytucji sektora edukacji na wszystkich jego poziomach z sektorem gospodarki;
 - wypracowanie nowych form wspierania integracji środowisk naukowych, biznesowych i kulturalnych na poziomie regionalnym i lokalnym;
 - unowocześnienie i poszerzenie zakresu oddziaływania systemu wspierania innowacji polskich przedsiębiorstw;
 - zmiana dominującej formuły kształcenia dorosłych - opartej na szkolnych metodach edukacji formalnej na rzecz zwiększenia dostępu do różnorodnych form edukacji pozaformalnej i nieformalnej;
 - konsekwentne działania - w sferze prawnej i organizacyjnej - na rzecz zmiany obowiązującego statusu nauczycieli zdefiniowanego przez Kartę Nauczyciela oraz długoletnią praktykę;
 - zwiększenie integracji ze światem polskiego systemu edukacji i innowacji.
- ▶ Obszar analizy: Solidarność i spójność regionalna:
 - zwiększenie atrakcyjności polskich metropolii, zarówno w skali krajowej jak i międzynarodowej;
 - zapewnienie skutecznego wyrównywania szans rozwojowych osób z różnych środowisk i obszarów przez system edukacji;
 - zniwelowanie nierówności w korzystaniu z technologii informatycznych oraz wytworzenie efektywnego modelu implementacji nowych technologii i uruchomienie trwałego mechanizmu ich absorpcji w przyszłości;
 - poprawa dostępności głównych centrów miejskich wewnątrz kraju;
 - ujednoczenie regulacji dotyczących mieszkańców wsi i miast oraz ograniczenie narzędzi zniechęcających osoby zatrudnione w rolnictwie do pozarolniczej aktywności zawodowej.
- ▶ Obszar analizy: Poprawa spójności społecznej:

- poprawa efektywności systemu transferów społecznych, m.in. poprzez ich lepsze ukierunkowanie, wspieranie mechanizmów wychodzenia z wykluczenia i utrzymywania aktywności zawodowej, zwłaszcza osób starszych;
 - wyeliminowanie barier, które uniemożliwiają osobom z dysfunkcjami i deficytami korzystanie z szeroko rozumianych usług społecznych;
 - przygotowanie się na nowe oblicza wykluczenia społecznego, które już obecnie występują w innych krajach i nieuchronnie pojawią się również w Polsce (np. wykluczenie cyfrowe, ubóstwo energetyczne);
 - zmiana metod dochodzenia do kompromisów w zakresie tych instrumentów polityki społecznej, których efekty są długofalowe (od kompromisów politycznych do kompromisów merytorycznych);
 - zwiększenie otwartości na zmieniające się aspiracje ludzi oraz zmiany w funkcjonowaniu społeczeństw i modeli życia rodzinnego;
 - ograniczanie deficytu mieszkaniowego;
 - opracowanie zestawu instrumentów minimalizujących „fawelizację” miast;
 - pogłębienie diagnozy w zakresie sytuacji w małych miastach;
 - zmiana podejścia do roli samorządów w zakresie walki z wykluczeniem społecznym.
- Obszar analizy: Sprawne państwo:
- wprowadzenie skoordynowanego programu kompleksowych zmian funkcjonowania Kancelarii Premiera i wszystkich resortów centralnych;
 - opracowanie i wdrożenie funkcjonalnie przemyślanego procesu przygotowania projektów regulacji na poziomie rządu;
 - wprowadzenie kompleksowych, przejrzystych i na bieżąco uaktualnianych administracyjnych interpretacji przepisów, które są szczególnie szeroko stosowane (interpretacje podatkowe, wykładnie stosowania przepisów antymonopolowych itp.);
 - wytworzenie stabilnych relacji operacyjnych i poprawę komunikacji na linii administracja centralna/rząd/parlament;
 - wzrost znaczenia zaplecza eksperckiego w postaci niezależnych, pozarządowych instytucji typu think-tank, oraz budowa mechanizmu konkurencyjnego i grantowego współfinansowania ze środków publicznych działalności pro publico bono tych organizacji;
 - zbudowanie realnej i elektronicznej platformy debaty publicznej umożliwiającej efektywny dialog interesariuszy oraz wymianę wiedzy i opinii dotyczących proponowanych regulacji;
 - poprawa efektywności systemu sądowego;
 - zapewnienie wzrostu jakości usług publicznych m.in. poprzez wprowadzenie odpowiednich standardów zarządzania oraz zapewnienie wysokiej jakości kadry menedżerskiej;
 - jak najszersza prywatyzacja lub outsourcing usług publicznych do sektora prywatnego;
 - poprawa jakości komunikacji społecznej.
- Obszar analizy: Wzrost kapitału społecznego:
- stymulowanie wzrostu wzajemnego zaufania;

- naprawa infrastruktury instytucjonalnej państwa;
- zwiększenie troski o dobro wspólne;
- poprawa jakości przestrzeni i debaty publicznej;
- wspieranie aktywności obywatelskiej - indywidualnej oraz zinstytucjonalizowanej;
- zwiększenie roli potencjału kreatywnego i intelektualnego.

Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015

Dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego i przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 listopada 2006 r.

Został określony jako strategiczny dokument wyznaczający cele i priorytety rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, identyfikujący warunki szybkiego rozwoju, a także określający obszary kluczowe dla ich osiągnięcia. Zgodnie z zapisami dokumentu, *„Strategia Rozwoju Kraju jest nadrzędnym, wieloletnim dokumentem strategicznym rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stanowiącym odniesienie dla innych strategii i programów rządowych, jak i opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego.”* Ponadto, *„SRK jest podstawową przesłanką dla Narodowej Strategii Spójności (Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia), Krajowego Planu Strategicznego dla Obszarów Wiejskich i Strategii Rozwoju Rybołówstwa oraz wynikających z nich programów operacyjnych.”*

SRK przedstawia następującą wizję Polski do 2015: „Polska w 2015 roku to kraj o wysokim poziomie i jakości życia mieszkańców oraz silnej i konkurencyjnej gospodarce, zdolnej do tworzenia nowych miejsc pracy”.

Głównym celem strategii jest podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców Polski: poszczególnych obywateli i rodzin. W celu osiągnięcia tego celu określono sześć celów priorytetowych, a także listę działań niezbędnych do ich osiągnięcia.

- ▶ Priorytet: Wzrost konkurencyjności i innowacyjności gospodarki:
 - tworzenie stabilnych podstaw makroekonomicznych rozwoju gospodarczego;
 - rozwój przedsiębiorczości;
 - zwiększanie dostępu do zewnętrznego finansowania inwestycji;
 - podniesienie poziomu technologicznego gospodarki przez wzrost nakładów na badania i rozwój oraz innowacje;
 - rozwój społeczeństwa informacyjnego;
 - ochrona konkurencji;
 - wzrost eksportu i współpraca z zagranicą;
 - rozwój sektora usług;
 - restrukturyzacja tradycyjnych sektorów przemysłowych i prywatyzacja;
 - modernizacja rybołówstwa i przetwórstwa rybnego.
- ▶ Priorytet: Poprawa stanu infrastruktury technicznej i społecznej:
 - optymalizacja i podniesienie jakości systemu transportowego kraju;

- tworzenie instytucjonalnych i finansowych bodźców do inwestowania w mieszkalnictwo;
 - rozwijanie technik informacyjnych i komunikacyjnych;
 - tworzenie rozwiązań na rzecz inwestycji i modernizacji majątku wytwórczego, przesyłowego i dystrybucyjnego w energetyce;
 - wspieranie przedsięwzięć związanych z oczyszczaniem ścieków, zapewnieniem wody pitnej wysokiej jakości, zagospodarowaniem odpadów i rekultywacją terenów zdegradowanych, ochroną powietrza, ochroną przed hałasem, drganiami i wibracjami;
 - zapewnianie wystarczającego dostępu do edukacji, usług zdrowotnych, opiekuńczych i społecznych, usług związanych z administracją i wymiarem sprawiedliwości, a także infrastruktury do wykorzystania czasu wolnego.
- ▶ Priorytet: Wzrost zatrudnienia i podniesienie jego jakości:
- tworzenie warunków sprzyjających przedsiębiorczości i zmniejszanie obciążeń pracodawców;
 - upowszechnienie elastycznych form zatrudnienia oraz wzrost mobilności zasobów pracy;
 - inicjatywy na rzecz równości szans na rynku pracy;
 - dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy;
 - rozwijanie instytucji dialogu społecznego i wzmocnienie negocjacyjnego systemu stosunków między pracownikami i pracodawcami;
 - poprawa bezpieczeństwa i warunków pracy;
 - wzrost efektywności instytucjonalnej obsługi rynku pracy;
 - prowadzenie racjonalnej polityki migracyjnej.
- ▶ Priorytet: Budowa zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa
- budowa zasługującej na społeczne zaufanie, sprawnej władzy publicznej oraz przeciwdziałanie korupcji;
 - wspieranie samoorganizacji społeczności lokalnych;
 - promocja polityki integracji społecznej, w tym prorodzinnej, zwłaszcza w zakresie funkcji ekonomicznych, opiekuńczych i wychowawczych;
 - zapewnienie bezpieczeństwa narodowego i poczucia bezpieczeństwa;
 - bezpieczeństwo wewnętrzne i porządek publiczny;
 - rozwój obszarów wiejskich;
 - rozwój przedsiębiorczości i aktywności pozarolniczej;
 - wzrost konkurencyjności gospodarstw rolnych;
 - rozwój i poprawa infrastruktury technicznej i społecznej na obszarach wiejskich;
 - wzrost jakości kapitału ludzkiego oraz aktywizacja zawodowa mieszkańców wsi.
- ▶ Priorytet: Rozwój regionalny i podniesienie spójności terytorialnej
- podniesienie konkurencyjności polskich regionów;
 - wyrównanie szans rozwojowych obszarów problemowych.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013

Dokument opracowany przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego w 2007 r., który określa najważniejsze kierunki wsparcia ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności na lata 2007-2013.

Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia mają być punktem odniesienia przy opracowywaniu programów operacyjnych. Uwzględniają one zapisy Strategii Rozwoju Kraju na lata 2007-2015 oraz Krajowego Programu Reform na lata 2005-2008.

Dokument zawiera m.in. diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej Polski, określa najważniejsze obszary wyzwań oraz wizję rozwoju Polski do 2013 r., definiuje podstawowe zasady i cele polityki spójności, a także określa wskaźniki służące do oceny stopnia realizacji tych celów. Ponadto, przedstawia alokację środków finansowych na poszczególne programy oraz ramy systemu realizacji, a także opis programów operacyjnych, realizujących zakładane w NSRO cele.

Celem strategicznym NSRO jest „*tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz poziomu spójności społecznej*”.

Cele szczegółowe:

- ▶ Poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa:
 - wzmacnianie zdolności instytucji publicznych do sprawnej i efektywnej realizacji zadań;
 - wzmacnianie mechanizmów partnerstwa między administracją publiczną a sektorem trzecim;
 - wsparcie dla instytucji realizujących NSRO.
- ▶ Poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej:
 - wzrost poziomu edukacji społeczeństwa oraz poprawa jakości kształcenia;
 - aktywna polityka rynku pracy;
 - tworzenie warunków sprzyjających przedsiębiorczości;
 - przeciwdziałanie ubóstwu i zapobieganie wykluczeniu społecznemu;
 - wzmocnienie potencjału zdrowotnego kapitału ludzkiego.
- ▶ Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski:
 - powiązanie głównych ośrodków gospodarczych w Polsce siecią autostrad i dróg ekspresowych oraz nowoczesnymi sieciami kolejowymi oraz zapewnienie powiązań komunikacyjnych w relacjach europejskich (w ramach sieci TEN-T);
 - zwiększenie udziału transportu publicznego w obsłudze mieszkańców;
 - zapewnienie i rozwój infrastruktury ochrony środowiska;
 - dywersyfikacja źródeł energii oraz ograniczenie negatywnej presji sektora energetycznego na środowisko naturalne;
 - wsparcie podstawowej infrastruktury społecznej.
- ▶ Podniesienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług:

- wspieranie działalności wytwórczej przynoszącej wysoką wartość dodaną;
- rozwój sektora usług;
- poprawa otoczenia funkcjonowania przedsiębiorstw i ich dostępu do zewnętrznego finansowania;
- rozwój społeczeństwa informacyjnego;
- zwiększenie inwestycji w badania i rozwój i tworzenie rozwiązań innowacyjnych.
- ▶ Wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej:
 - pełniejsze wykorzystanie potencjału endogenicznego największych ośrodków miejskich;
 - przyspieszenie rozwoju województw Polski Wschodniej;
 - przeciwdziałanie marginalizacji i peryferyzacji obszarów problemowych;
 - wspomaganie rozwoju współpracy terytorialnej.
- ▶ Wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich:
 - wyrównywanie szans rozwojowych na obszarach wiejskich;
 - wspomaganie zmian strukturalnych.

Kierunki Zwiększania Innowacyjności Gospodarki na lata 2007-2013

Dokument ten, opracowany w 2006 r. przez Ministerstwo Gospodarki, stanowi kontynuację programu rządowego „Zwiększanie innowacyjności gospodarki w Polsce do 2006 roku”, który został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 11 lipca 2000 r. Zdaniem autorów jest on spójny z innymi krajowymi dokumentami strategicznymi takim jak m. in. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia oraz Strategia Rozwoju Kraju na lata 2007-2015. Realizacja działań przewidzianych w dokumencie będzie bazować na systemie wdrażania programów operacyjnych realizowanych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007-2013, przy czym kluczowe znaczenie będą miały działania zaproponowane w Programie Operacyjnym Innowacyjna Gospodarka, Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki oraz w szesnastu Regionalnych Programach Operacyjnych.

Prezentowany dokument, obok oceny stanu innowacyjności polskiej gospodarki, zawiera szereg rekomendowanych kierunków działań, nakierowanych na realizację celu strategicznego zdefiniowanego jako „wzrost innowacyjności przedsiębiorstw dla utrzymania gospodarki na ścieżce szybkiego rozwoju i dla tworzenia nowych, lepszych miejsc pracy”. W ramach każdego kierunku działań wyodrębniono również bardziej szczegółowe obszary działań.

Poniżej zestawiono główne kierunki i obszary działań:

- ▶ Kadra dla nowoczesnej gospodarki:
 - rozwijanie kształcenia ustawicznego;
 - transfer wiedzy pomiędzy sferą B+R a przedsiębiorcami poprzez wymianę kadr;
 - innowacyjność elementem systemu kształcenia dostosowanego do wymogów nowoczesnej gospodarki;
 - promocja przedsiębiorczości i innowacyjności.

- ▶ **Badania na rzecz gospodarki:**
 - finansowanie badań naukowych i prac rozwojowych przedsiębiorstw;
 - koncentracja finansowania publicznego na badaniach w obszarach strategicznych wyznaczonych również w oparciu o potrzeby przedsiębiorstw (w tym foresight technologiczny);
 - restrukturyzacja publicznej sfery jednostek naukowych;
 - internacjonalizacja działalności naukowej i innowacyjnej - integracja w europejska.
- ▶ **Własność intelektualna dla innowacji**
 - wsparcie dla zarządzania własnością intelektualną;
 - wsparcie dla podmiotów zgłaszających patenty poza granicami Polski;
 - usprawnienie procesu uzyskiwania ochrony w obszarze prawa własności przemysłowej;
 - wzornictwo przemysłowe źródłem przewagi konkurencyjnej.
- ▶ **Kapitał na innowacje**
 - ułatwianie dostępu do kapitału na przedsięwzięcia innowacyjne;
 - wspieranie powstawania przedsiębiorstw opartych na nowoczesnych technologiach;
 - zastosowanie instrumentów podatkowych motywujących do ponoszenia nakładów na działalność innowacyjną.
- ▶ **Infrastruktura dla innowacji**
 - rozwój instytucji świadczących usługi doradcze oraz techniczne na rzecz innowacyjnych przedsiębiorców;
 - wspieranie wspólnych działań przedsiębiorców o charakterze sieciowym, ukierunkowanych na realizację przedsięwzięć innowacyjnych;
 - wzmocnienie współpracy sfery badawczo-rozwojowej z gospodarką;
 - upowszechnienie wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Strategia Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego w Polsce do roku 2013

Dokument ten, opracowany w 2008 r. w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, jest strategią sektorową uwzględniającą zarówno priorytety europejskiej polityki w dziedzinie społeczeństwa informacyjnego (sformułowane w takich dokumentach jak *Strategia Lizbońska*, „*eEurope - społeczeństwo informacyjne dla wszystkich*” i „*i2010 - Europejskie społeczeństwo informacyjne na rzecz wzrostu i zatrudnienia*”), jak i strategiczne kierunki rozwoju Polski (zawarte w takich dokumentach jak m. in. *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015* i *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*).

Strategia ta jest odpowiedzią na nowy trend zachodzącej obecnie transformacji cywilizacyjnej tzn. rozwój społeczeństwa informacyjnego. Przejawia się on szybkim wzrostem wykorzystania technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych w gospodarce, administracji publicznej i życiu codziennym. Misją sformułowaną w dokumencie jest „*umożliwienie społeczeństwu powszechnego i efektywnego wykorzystania wiedzy i informacji do harmonijnego rozwoju w wymiarze społecznym, ekonomicznym i osobistym*”.

W dokumencie zdefiniowano trzy główne kierunki strategiczne, do których przypisano bardziej szczegółowe cele. Listę kierunków i celów przedstawiono poniżej:

- ▶ Kierunek strategiczny „Człowiek”: Przyspieszenie rozwoju kapitału intelektualnego i społecznego Polaków dzięki wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych:
 - podniesienie poziomu motywacji, świadomości, wiedzy oraz umiejętności w zakresie wykorzystywania technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
 - podniesienie poziomu i dostępności edukacji (od przedszkola do uczelni wyższej) oraz upowszechnienie zasady nauki przez całe życie poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
 - dopasowanie oferty edukacyjnej do wymagań rynku pracy, którego istotnym elementem są technologie informacyjne i komunikacyjne;
 - podniesienie poczucia bezpieczeństwa w społeczeństwie przez wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
 - zwiększenie aktywności społecznej, kulturalnej i politycznej Polaków poprzez wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
 - zapewnienie efektywnej ekonomicznie, bezpiecznej i zorientowanej na przyszłe potrzeby Polaków infrastruktury technologii informacyjnych i komunikacyjnych, niezbędnej do rozwoju polskiego społeczeństwa informacyjnego.
- ▶ Kierunek strategiczny „Gospodarka”: Wzrost efektywności, innowacyjności i konkurencyjności firm, a tym samym polskiej gospodarki na globalnym rynku oraz ułatwienie komunikacji i współpracy między firmami dzięki wykorzystaniu technologii informacyjnych i komunikacyjnych:
 - podniesienie zdolności tworzenia przez ośrodki naukowo-badawcze innowacyjnych rozwiązań wykorzystywanych przez podmioty gospodarcze;
 - stworzenie warunków sprzyjających rozwojowi sektora technologii informacyjnych i komunikacyjnych oraz e-usług w Polsce;
 - zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności polskich przedsiębiorstw poprzez stworzenie warunków do pełniejszego wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych.
- ▶ Kierunek strategiczny „Państwo”: Wzrost dostępności i efektywności usług administracji publicznej przez wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych do przebudowy procesów wewnętrznych administracji i sposobu świadczenia usług:
 - udostępnienie szerokiego zakresu usług administracji publicznej świadczonych drogą elektroniczną;
 - podniesienie efektywności administracji publicznej dzięki szerokiemu wykorzystaniu zestandaryzowanych i interoperacyjnych rozwiązań informatycznych;
 - udostępnienie obywatelom oraz firmom i samorządom danych z rejestrów referencyjnych oraz innych informacji sektora publicznego w celu ich wykorzystania na rzecz rozbudowy oferty treści i usług;
 - wsparcie rozwoju usług o zasięgu paneuropejskim oraz wzajemnego uznawania rozwiązań i narzędzi teleinformatycznych.

Raport o Kapitale Intelktualnym Polski

Jest to analiza ekspercka opracowana przez Zespół Doradców Ekonomicznych Prezesa Rady Ministrów i przekazana w lipcu 2008 r. Dokument ten ma charakter tzw. „green paper” - nie jest formalną strategią, ani też zestawem konkretnych rozwiązań i działań.

Głównym celem dokumentu jest ocena poziomu kapitału intelektualnego Polski na tle innych krajów, zaprezentowanie kluczowej roli tego kapitału w budowie podstaw długookresowego wzrostu gospodarczego oraz zaprezentowanie rekomendacji, których realizacja może doprowadzić do podniesienia poziomu kapitału intelektualnego.

Główne priorytety przedstawiono poniżej.

- ▶ Zapewnienie wysokiej jakości kapitału ludzkiego:
 - bardziej kompleksowa i efektywna polityka prorodzinna;
 - podniesienie jakości nauczania;
 - ukierunkowanie szkolnictwa na potrzeby rynku pracy;
 - aktywizacja seniorów.
- ▶ Stworzenie możliwości wykorzystania kapitału ludzkiego do budowy przewagi konkurencyjnej, rozwoju i dobrostanu:
 - synergia światów nauki, biznesu i kultury;
 - rozwój miejsc pracy o wysokiej wartości dodanej;
 - podniesienie jakości prawa, procedur i infrastruktury dla biznesu;
 - regularne mierzenie wskaźników kapitału intelektualnego.

Dokumenty o wymiarze krajowym, choć mają raczej charakter kierunkowy i dość ogólny, zawierają wiele istotnych celów przypisanych bezpośrednio lub pośrednio systemowi szkolnictwa wyższego. Zgodnie z zapisami tych dokumentów, do najważniejszych zadań dla uczelni w najbliższych latach będzie należało:

- ▶ zapewnienie wysokiej jakości i odpowiedniej ilości oferty edukacyjnej, dostosowanej do potrzeb rynku pracy, skutkującej istotnym podniesieniem kwalifikacji pracowników - zarówno tych, którzy dopiero rozpoczynają karierę zawodową, jak i tych, którzy proces formalnej edukacji zakończyli wiele lat wcześniej;
- ▶ dokonanie zmiany dotychczasowej formuły kształcenia dorosłych w kierunku edukacji pozaformalnej i nieformalnej;
- ▶ zwiększenie znaczenia innowacyjności w procesie dydaktycznym oraz naukowym;
- ▶ internacjonalizacja działalności naukowej i innowacyjnej;
- ▶ wzmocnienie współpracy sfery badawczo-rozwojowej z gospodarką

Dodatkowo, zgodnie z zapisami krajowych dokumentów strategicznych, uczelnie powinny przygotować się na zmiany warunków swojego funkcjonowania, przejawiające się m.in.:

- ▶ bardziej odważnym niż dotąd wprowadzeniem mechanizmów konkurencji do systemu edukacji;
- ▶ zwiększeniem efektywności środków alokowanych do podmiotów działające w sferze szkolnictwa wyższego i nauki;
- ▶ koncentracją finansowania publicznego na badaniach w obszarach strategicznych, wyznaczonych również w oparciu o potrzeby przedsiębiorstw;
- ▶ restrukturyzacją publicznej sfery jednostek naukowych.

Rekomendacje dla UMCS:

Krajowe dokumenty strategiczne wskazują na zbliżone obszary dla ewentualnych działań UMCS jak dokumenty o wymiarze międzynarodowym. Tak więc - podobnie jak poprzednio - kluczowe rekomendacje dla UMCS to:

- ▶ Położenie strategicznego nacisku na wspieranie umiędzynarodowienia uczelni - zarówno w obszarze kształcenia jak i badań naukowych;
- ▶ Modyfikację oferty dydaktycznej, tak aby odpowiadała ona potrzebom obecnego oraz prognozowanego rynku pracy w regionie, a także szerzej w kraju i za granicą;
- ▶ Zwiększenie oferty edukacyjnej dla osób starszych;

Ponadto, ważnym zadaniem dla UMCS będzie przygotowanie uczelni do funkcjonowania w warunkach większej konkurencji o środki na badania naukowe, między innymi poprzez zwiększenie umiejętności pozyskiwania finansowania z otoczenia gospodarczego.

Dokumenty o wymiarze regionalnym

Poza dokumentami o zasięgu krajowym, analizie poddane zostały dokumenty regionalne. Spośród analizowanych dokumentów znalazła się Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego oraz Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego na lata 2010-2020

Dokument opracowany w 2009 roku przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego został przyjęty przez Radę Ministrów dnia 13 lipca 2010 roku. Dokument ten wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego oraz definiuje ich relacje w stosunku do innych polityk publicznych.

Zgodnie z informacjami zawartymi w tym dokumencie, celem strategicznym polityki regionalnej jest „efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju - wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.”

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego zawiera opis nowej polityki regionalnej, najważniejszych wyzwań polityki regionalnej oraz podstawowych zasad tej polityki. Dokument ten zawiera także wizję i cele strategicznego rozwoju regionalnego, cele polityki regionalnej oraz system realizacji i finansowania strategii.

Cele szczegółowe strategii to: (1) wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów; (2) budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych oraz (3) tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych, ukierunkowanych terytorialnie. Spośród obszarów przeanalizowanych w tym dokumencie należy wymienić następujące działania:

- ▶ Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów:
 - wzmocnienie funkcji metropolitalnych ośrodków wojewódzkich i integracja ich obszarów funkcjonalnych;
 - tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania procesów rozwojowych i zwiększania ich absorpcji poza ośrodkami wojewódzkimi;
 - budowę podstaw konkurencyjności województw.
- ▶ Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych:
 - wzmocnienie spójności w układzie krajowym;
 - wspieranie obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe;
 - restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze;
 - przezwyciężanie niedogodności związanych z położeniem obszarów przygranicznych, szczególnie wzdłuż zewnętrznych granic UE;
 - zwiększanie dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach najniższej dostępności.

- ▶ Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie:
 - wzmocnienie strategicznego wymiaru polityki regionalnej;
 - poprawę jakości zarządzania politykami publicznymi, w tym ich właściwe ukierunkowanie terytorialne;
 - przebudowę i wzmocnienie koordynacji w systemie wieloszczeblowego zarządzania;
 - wspomaganie budowy kapitału społecznego dla rozwoju regionalnego w oparciu o sieci współpracy między różnymi aktorami polityki regionalnej.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2006-2020

Dokument uchwalony w lipcu 2005 roku przez Zarząd Województwa Lubelskiego. Jest on aktualizacją strategii z 2000 roku. W tworzeniu tego dokumentu uczestniczyło wielu aktorów społecznych, a samorząd, jak podkreśla dokument, pełnił rolę koordynatora.

Jako horyzont czasowy strategii określono dwa cykle budżetowe programów unijnych tj. 2007-2013 oraz 2014-2020.

Strategia zawiera diagnozę strategiczną określającą szanse i zagrożenia regionu, cele strategiczne i operacyjne oraz informacje dotyczące wdrażania i monitorowania strategii. Misją określoną w strategii jest „uruchomienie wielokierunkowych procesów rozwojowych w regionie umożliwiających trwały zrównoważony rozwój województwa, przyczyniających się do poprawy jakości życia i wzrostu dobrobytu mieszkańców Lubelszczyzny.” Dokument ten zawiera także cele główne oraz obszary priorytetowe, opis systemu realizacji określonych celów oraz informacje monitoringu i oceny realizacji strategii.

Jako główny cel w strategii określono „osiąganie trwałego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego Lubelszczyzny poprzez zwiększenie konkurencyjności województwa oraz optymalne wykorzystanie jego wewnętrznych potencjałów rozwojowych.”

Do głównego celu strategicznego autorzy strategii przypisali następujące cele pośrednie:

- ▶ Wzrost konkurencyjności regionalnej gospodarki oraz jej zdolności do tworzenia miejsc pracy:
 - restrukturyzacja tradycyjnych gałęzi regionalnej gospodarki i dostosowanie jej do reguł wspólnego rynku;
 - rozwój i podnoszenie konkurencyjności regionalnego agrobiznesu;
 - specjalizacja województwa w wybranych sektorach produkcji i usług cechujących się wysokim poziomem konkurencyjności;
 - rozwój małych i średnich przedsiębiorstw oraz wzrost poziomu ich innowacyjności;
 - rozwój regionalnego potencjału B+R oraz jego wykorzystanie dla potrzeb gospodarki;
 - rozwój społeczeństwa informacyjnego.
- ▶ Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy:
 - kształtowanie prorozwojowej polityki ludnościowej w województwie;
 - podniesienie poziomu wykształcenia i wiedzy mieszkańców regionu;

- wzrost zatrudnienia oraz lepsze wykorzystanie zasobów ludzkich w regionie;
- wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie;
- wzmocnienie i wykorzystanie kapitału kulturowego i społecznego w regionie;
- poprawa bezpieczeństwa i ładu publicznego.
- ▶ **Poprawa atrakcyjności i spójności terytorialnej województwa lubelskiego:**
 - poprawa dostępności komunikacyjnej województwa;
 - zachowanie i wzmocnianie różnorodności przyrodniczej, krajobrazowej i kulturowej Lubelszczyzny;
 - rozwój ośrodków miejskich oraz funkcji metropolitalnych Lublina;
 - poprawa jakości życia mieszkańców wsi oraz wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich.
- ▶ **Rozwój współpracy międzyregionalnej oraz poprawa skuteczności wdrażania polityki rozwoju regionu**
 - rozwój współpracy międzyregionalnej województwa w układzie międzynarodowym, krajowym i transgranicznym;
 - zwiększenie zdolności instytucjonalnej regionu do prowadzenia efektywnej polityki regionalnej;
 - poprawa skuteczności promocji regionu i zdolności do przyciągania inwestycji z zewnątrz.

Dokumenty o wymiarze regionalnym, a w szczególności Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego, wskazuje na potrzebę podnoszenia konkurencyjności i specjalizacji regionu w wybranych sektorach gospodarki, w tym sektorze rolniczym oraz przetwórstwie spożywczym. Ponadto wskazuje się na potrzebę wzmocnienia kapitału kulturowego regionu.

Rekomendacje dla UMCS:

UMCS, dążąc do realizacji tzw. trzeciej misji uniwersytetu (budowa relacji z otoczeniem), powinien wspierać rozwój regionalny poprzez kierowanie oferty dydaktycznej oraz badawczej do tych sektorów gospodarki województwa lubelskiego, które stanowią jego przewagę konkurencyjną w stosunku do innych województw w Polsce oraz w stosunku do regionów za granicą. Ponadto, dzięki dalszemu rozwojowi działalności artystycznej i kulturalnej (np. przez Akademickie Centrum Kultury), UMCS może istotnie przyczynić się do budowy kapitału kulturowego województwa.

Dokumenty o wymiarze sektorowym

W tej części rozdziału przedstawiono wnioski z dwóch dokumentów o wymiarze sektorowym, których główne założenia są w trakcie debaty publicznej. Wymienione dokumenty strategiczne to: (1) Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego: 2010-2020 (projekt środowiskowy) oraz Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 roku (projekt strategii przygotowany przez konsorcjum Ernst & Young oraz IBnGR).

Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego: 2010-2020. Projekt Środowiskowy

Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego: 2010-2020 (projekt środowiskowy) powstała z inicjatywy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) w 2009 roku. Celem tego dokumentu jest zaproponowanie strategicznych kierunków rozwoju szkolnictwa wyższego w dekadzie 2010-2020.

Pierwsza część dokumentu przedstawia kontekst międzynarodowy szkolnictwa wyższego oraz ogólną ocenę stanu szkolnictwa wyższego w Polsce. W drugiej części dokumentu autorzy przedstawiają proponowaną wizję, misję oraz cele strategiczne. W ostatniej części strategii znajdują się uwarunkowania realizacyjne.

Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego: 2010-2020 (projekt środowiskowy) wskazuje następujące cele strategiczne:

- ▶ Cel strategiczny I: dostosowanie systemu kształcenia do zmieniających się potrzeb społecznych:
 - upowszechnienie uczenia się przez całe życie;
 - zwiększenie dostępności studiów i wyrównywanie szans edukacyjnych na poziomie wyższym;
 - poprawa stopnia dopasowania kompetencji absolwentów uczelni do potrzeb społecznych i gospodarczych;
 - poprawa warunków kształcenia się osób szczególnie uzdolnionych.
- ▶ Cel strategiczny II: podniesienie jakości kształcenia w warunkach jego masowości:
 - poprawa poziomu przygotowania kandydatów na studia poprzez lepszą koordynację działań w systemie szkolnictwa wyższego i w systemie oświaty;
 - stworzenie warunków systemowych sprzyjających jednoznaczności i poprawie efektów kształcenia oraz zwiększaniu społecznego zaufania do studiów wyższych;
 - zwiększenie skuteczności działania mechanizmów zapewniania jakości kształcenia w warunkach postępującej dywersyfikacji i internacjonalizacji szkolnictwa wyższego;
 - zwiększenie podmiotowości studentów w procesie kształcenia;
 - ograniczenie zjawisk patologicznych w procesie kształcenia.
- ▶ Cel strategiczny III: zwiększenie produktywności działalności naukowo-badawczej szkolnictwa wyższego:
 - udoskonalenie systemu finansowania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej;
 - udoskonalenie systemu organizacji i zarządzania badaniami naukowymi i pracami rozwojowymi.
- ▶ Cel strategiczny IV: zwiększenie efektywności działalności naukowo-badawczej pracownika naukowego szkolnictwa wyższego:
 - zracjonalizowanie mechanizmów ilościowego i jakościowego rozwoju kadr naukowych;
 - poprawa systemu wspierania działalności naukowo-badawczej i rozwojowej na uczelniach.
- ▶ Cel strategiczny V: rozszerzenie służebnej roli uczelni względem społeczeństwa:
 - określenie i upowszechnienie idei nowej społecznej odpowiedzialności uczelni;

- poprawa stopnia przygotowania absolwentów do pełnienia ról społecznych;
- wzmocnienie służebnej funkcji uczelni poprzez działalność na rzecz podmiotów jej otoczenia społecznego.
- ▶ Cel strategiczny VI: zwiększenie stopnia umiędzynarodowienia polskiego szkolnictwa wyższego i poprawa pozycji polskich uczelni w skali międzynarodowej:
 - podniesienie atrakcyjności polskich uczelni jako partnerów w międzynarodowych przedsięwzięciach edukacyjnych i badawczych;
 - nadanie międzynarodowego charakteru działalności edukacyjnej i badawczej prowadzonej w polskich uczelniach;
 - poprawa wizerunku polskiego szkolnictwa wyższego w świecie.
- ▶ Cel strategiczny VII: usprawnienie rozwiązań systemowych szkolnictwa wyższego
 - usprawnienie rozwiązań systemowych w odniesieniu do instytucji centralnych;
 - rozszerzenie możliwości kształtowania statusu formalnoprawnego szkół wyższych;
 - podniesienie efektywności zarządzania szkołą wyższą;
 - zwiększenie poziomu i poprawa racjonalności finansowania szkolnictwa wyższego;
 - zwiększenie efektywności alokacji środków budżetowych oraz ich wykorzystywania przez uczelnie.

Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 roku

Strategia Rozwoju Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 roku została przygotowana na przełomie 2009/2010 roku na zlecenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Wykonawcami strategii są Ernst & Young Business Advisory oraz Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Nadrzędnym celem strategii jest „znaczące podwyższenie jakości we wszystkich obszarach działania uczelni i całego systemu szkolnictwa wyższego.”

Pierwsza część strategii zawiera analizę zewnętrznych uwarunkowań rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce, diagnozę polskiego szkolnictwa wyższego oraz analizę SWOT.

Część druga zawiera wizję, misję oraz następujące cele strategiczne szkolnictwa wyższego:

- ▶ Zwiększenie różnorodności uczelni i programów studiów:
 - wprowadzenie programów dyplomowych w miejsce kierunków studiów;
 - wprowadzenie studiów w trybie standardowym i przedłużonym w miejsce studiów stacjonarnych i niestacjonarnych;
 - upowszechnienie trójstopniowego systemu studiów;
 - promowanie studiów I stopnia;
 - wprowadzenie kursów wyrównawczych;
 - wprowadzenie nowej typologii uczelni;

- wzmocnienie i powiązanie systemów akredytacji kształcenia i ewaluacji badań.
- ▶ Większe otwarcie uczelni na ich otoczenie społeczne i gospodarcze:
 - wzmocnienie i usprawnienie systemu pomocy materialnej dla studentów;
 - rozszerzenie oferty edukacyjnej uczelni dla osób w różnym wieku;
 - wsparcie współpracy uczelni ze szkołami ponadgimnazjalnymi;
 - wzmocnienie partnerstwa uczelni z przedsiębiorstwami i pracodawcami;
 - pobudzenie aktywności i wrażliwości społecznej studentów.
- ▶ Zwiększenie mobilności kadry akademickiej i studentów:
 - wprowadzenie obowiązku mobilności do polityki zatrudniania;
 - upowszechnienie badawczych stanowisk podoktorskich;
 - pobudzanie mobilności międzysektorowej kadry akademickiej;
 - uwzględnienie mobilności w organizacji studiów;
 - utworzenie Krajowej Agencji Wymiany Akademickiej.
- ▶ Wzmocnienie mechanizmów konkurencji między uczelniami:
 - wprowadzenie kontraktów na zadania dydaktyczne uczelni;
 - rozszerzenie konkursowego finansowania badań;
 - wzmocnienie roli marki uczelni w konkurencji o studentów.
- ▶ Poprawienie efektywności wykorzystania zasobów uczelni:
 - usprawnienie zarządzania strategicznego szkolnictwem wyższym przez państwo;
 - racjonalizacja systemu publicznego szkolnictwa wyższego;
 - zwiększenie elastyczności systemu wynagrodzeń nauczycieli akademickich;
 - usprawnienie systemów informatycznych zarządzania uczelniami publicznymi;
 - wprowadzenie semestru wakacyjnego.
- ▶ Zwiększenie przejrzystości funkcjonowania uczelni:
 - wprowadzenie przejrzystego ustroju uczelni publicznych opartego na czytelnej odpowiedzialności jej organów;
 - poszerzenie obowiązków informacyjnych;
 - wprowadzenie ogólnopolskiego rejestru studentów i systemu rejestracji kandydatów na studia;
 - wprowadzenie przejrzystych zasad polityki kadrowej.

Pakiet ustaw reformujących naukę i szkolnictwo wyższe

W 2010 r. przyjęto pakiet ustaw „Budujemy na Wiedzy - Reforma Nauki dla Rozwoju Polski”. Obejmuje on zestaw ustaw reformujących system nauki:

- ▶ ustawa o zasadach finansowania nauki,
- ▶ ustawa o Polskiej Akademii Nauk,
- ▶ ustawa o Instytutach Badawczych,
- ▶ ustawa o Narodowym Centrum Badań i Rozwoju,
- ▶ ustawa o Narodowym Centrum Nauki.

W 2011 dokonano nowelizacji ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Do najważniejszych zmian wynikających z wprowadzonych ustaw Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa wyższego zalicza¹:

- ▶ wzrost autonomii programowej szkół wyższych dzięki likwidacji centralnych standardów nauczania i uzyskaniu przez uczelnie swobody w tworzeniu nowych kierunków studiów;
- ▶ zaangażowanie środowisk naukowych, pracodawców i ekspertów w dziedzinie gospodarki przy tworzeniu programów studiów;
- ▶ większa porównywalność dyplomów polskich uczelni z dyplomami z innych krajów Unii Europejskiej dzięki Krajowym Ramom Kwalifikacji, opartych o standardy opracowane w ramach Europejskich Ram Kwalifikacji;
- ▶ istotne zwiększenie wpływu jakości kształcenia i badań naukowych na finansowanie uczelni ze środków publicznych w skutek stopniowego zwiększania udziału środków rozdzielanych na zasadach konkursowych;
- ▶ możliwość uzyskania przez najlepsze uczelnie publiczne i niepubliczne statusu Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW), co będzie wiązało się z dodatkowymi środkami finansowymi dla wybitnych uczonych, młodych naukowców, doktorantów i studentów;
- ▶ uproszczenie ścieżki kariery naukowej, w tym procedury ubiegania się o stopień doktora habilitowanego;
- ▶ wprowadzenie procedur konkursowych na wszystkie stanowiska w uczelniach i większe otwarcie na naukowców z zagranicy,
- ▶ ograniczenie wieloletowości dzięki wprowadzeniu warunku, zgodnie z którym dodatkowy etat będzie możliwy jedynie po uzyskaniu zgody rektora;
- ▶ wprowadzenie obowiązkowej oceny działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej nauczycieli akademickich;

¹ Na podstawie materiałów MNISW dostępnych na stronie www.nauka.gov.pl

- ▶ zwiększenie integracji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym, m.in. poprzez zobowiązanie uczelni do opracowania i wprowadzenia regulaminów własności intelektualnej oraz przyjęcia zasad komercjalizacji wyników badań naukowych, a także dzięki stworzeniu możliwości dla uczelni do kształcenia studentów przy udziale pracodawcy bądź na jego zamówienie;
- ▶ powstanie katalogu bezpłatnych usług dla wszystkich studentów (uczelni publicznych i niepublicznych);
- ▶ wprowadzenie obowiązku zawierania umowy pomiędzy studentem a uczelnią publiczną na studiach stacjonarnych;
- ▶ ograniczenie dostępu do bezpłatnych studiów dla osób studiujących na więcej niż jednym kierunku studiów;
- ▶ zwiększenie autonomii uczelni m.in. poprzez zniesienie wymogu zatwierdzania przez ministra nauki regulaminów studiów i statutów uczelni, zwiększenie uprawnień rektorów w zakresie tworzenia, przekształcenia i likwidacji jednostek organizacyjnych uczelni oraz tworzenia ich filii, wprowadzenie dwóch alternatywnych sposobów powoływania rektora uczelni, kierowników podstawowych jednostek organizacyjnych oraz ich zastępców (w drodze konkursu lub wyboru).

W ostatnim czasie powstały **dokumenty o wymiarze sektorowym**, które będą mieć daleko idące skutki dla funkcjonowania uczelni w Polsce, w tym również UMCS. Ponieważ praktycznie w całości poświęcone są one systemowi szkolnictwa wyższego, ich podsumowanie znajduje się powyżej.

Warto zwrócić uwagę, że w dokumentach o wymiarze sektorowym, w tym w szczególności w pakiecie reformującym naukę i szkolnictwo wyższe stworzonym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zawarte jest wiele postulatów i sugestii znajdujących się w strategicznych dokumentach międzynarodowych, krajowych i regionalnych. Zatem realizacja rekomendacji przedstawionych wcześniej, pozwoli w znacznym stopniu zaadresować kwestie poruszane w dokumentach sektorowych.

3. Otoczenie zewnętrzne UMCS

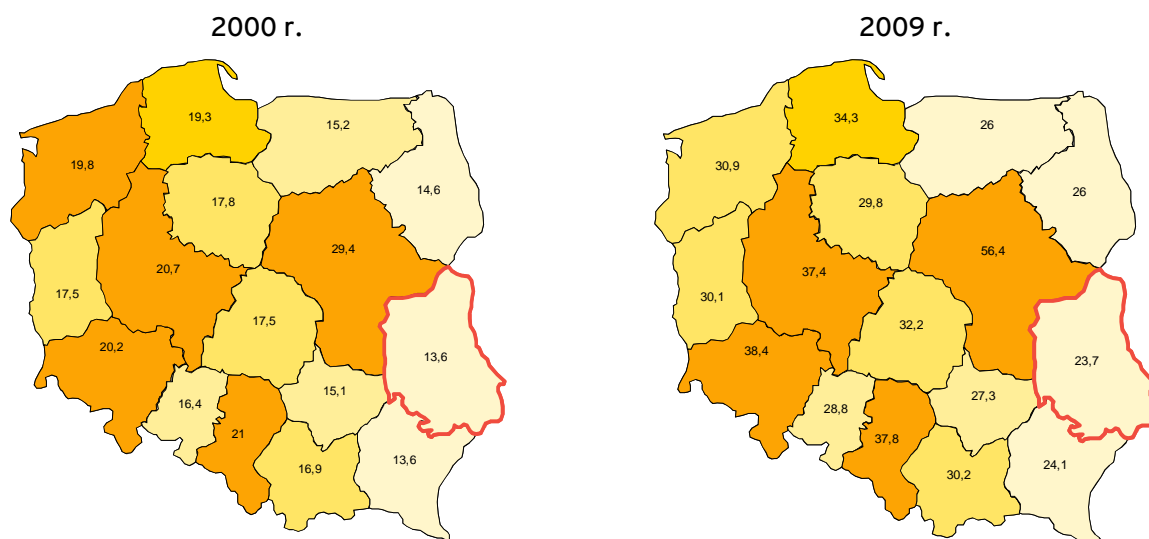
Rozwój gospodarczy i rynek pracy w województwie lubelskim

Poziom rozwoju i struktura gospodarki Lublina i województwa lubelskiego może mieć istotne znaczenie dla możliwości rozwojowych UMCS. Wpływa bowiem na lokalny rynek pracy (np. poziom płac) oraz oczekiwania odnośnie do kwalifikacji i umiejętności absolwentów uczelni, ma znaczenie w kontekście możliwości finansowania działalności badawczo-rozwojowej przez lokalne przedsiębiorstwa, wpływa też na atrakcyjność mieszkania i studiowania w danym regionie - zarówno dla osób z województwa lubelskiego, innych województw, a także potencjalnych studentów i pracowników UMCS spoza Polski.

Ze względu na brak odpowiednich danych na poziomie miasta Lublina, najważniejsze aspekty dotyczące rozwoju gospodarczego zostaną przedstawione na poziomie województwa lubelskiego.

Poziom rozwoju gospodarczego województwa lubelskiego jest niski. W 2009 r. PKB per capita w województwie lubelskim wyniósł 23,7 tys. PLN i był to najniższy wynik spośród wszystkich województw w kraju. Poziom PKB per capita dla całego kraju wyniósł w 2009 r. 35,2 tys. PLN, tj. o 49% więcej niż w województwie lubelskim, a w najbogatszym województwie mazowieckim 56,4 tys. PLN, tj. o 138% więcej (Wykres 3.1).

Wykres 3.1. PKB *per capita* (w tys. PLN) w województwach w Polsce w 2000 i 2009 r. (im ciemniejszy kolor, tym wyższe PKB *per capita* w danym województwie).

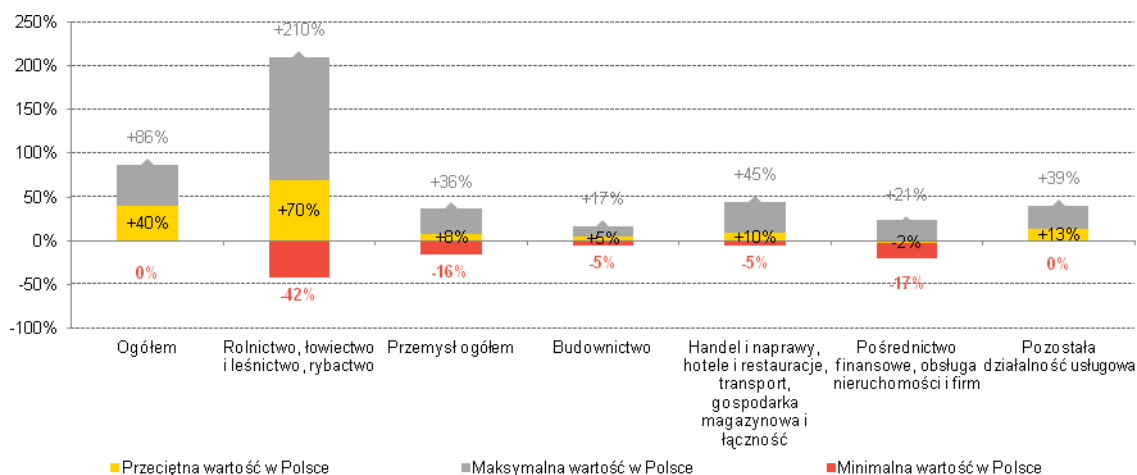

Źródło: Bank Danych Regionalnych, GUS.

Jedną z przyczyn niskiego poziomu rozwoju gospodarczego województwa lubelskiego jest relatywnie niski poziom wydajności pracy praktycznie we wszystkich sektorach gospodarki. Największe dysproporcje w porównaniu ze średnią krajową występują w przypadku sektora rolniczego, gdzie

przeciętna wydajność w kraju jest o 70% wyższa niż w województwie lubelskim. W przemyśle różnica ta wynosi ok. 8%, a w usługach prawie 14% (Wykres 3.2).

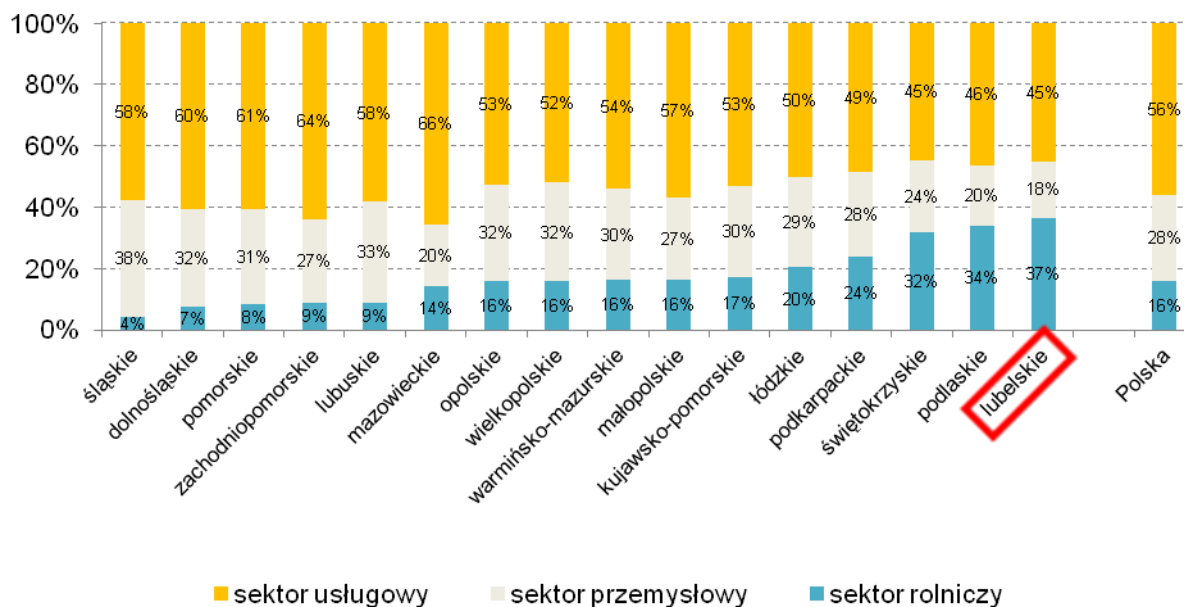
Wykres 3.2. Odchylenie wydajności pracy w Polsce w stosunku do wydajności pracy w województwie lubelskim w wybranych sekcjach gospodarki (w %).

Źródło: Bank Danych Regionalnych, GUS.

Struktura pracujących w województwie lubelskim istotnie odbiega od struktury pracujących w innych regionach Polski. Największe dysproporcje dotyczą rolnictwa. O ile przeciętnie w Polsce w 2009 r. w rolnictwie pracowało ok. 16% ogółu pracujących, to w województwie lubelskim aż 37% - w żadnym innym województwie udział pracujących w rolnictwie nie jest tak wysoki.

Wykres 3.3. Struktura pracujących według sekcji gospodarki w województwach w Polsce w 2009 r. (w %).

Źródło: Bank Danych Lokalnych, GUS.

W latach 1999-2010 wskaźnik zatrudnienia w województwie lubelskim przeważnie kształtował się powyżej średniej dla całego kraju (z wyjątkiem roku 2009), jednak od 2008 r. różnica między województwem lubelskim a średnią krajową oscylowała w okolicach zera. Jedną z głównych przyczyn tego zjawiska był spadek współczynnika zatrudnienia osób młodych. W 2010 r. współczynnik zatrudnienia osób w wieku 15-29 lat w województwie lubelskim wynosił 39,4% i był drugim najniższym wśród województw, przed województwami podkarpackim i zachodniopomorskim. W przypadku osób powyżej 50 roku życia (50-60 lat kobiety i 50-65 lat mężczyźni) współczynnik zatrudnienia w województwie lubelskim (32,8%) należał do jednych z najwyższych w Polsce. W przeciwieństwie jednak do większości regionów, w latach 2007-2010 wskaźnik ten nie uległ znaczącej zmianie, podczas gdy przeciętnie w Polsce zwiększył się o 2,8 pkt. proc. Dane te mogą wskazywać na potencjalne trudności dla absolwentów UMCS ze znalezieniem pracy na lokalnym rynku.

W 2010 r. przeciętny poziom wynagrodzeń brutto w województwie lubelskim wynosił ok. 3100 PLN i był o 10% niższy od średniej dla Polski ogółem. Jednym z istotnych czynników odpowiadających za relatywnie niski poziom wynagrodzeń brutto w województwie lubelskim jest niska wydajność pracy. Generalnie, relatywnie niski poziom płac w województwie lubelskim nie wynika z niekorzystnej struktury gospodarczej regionu (wynagrodzenia są niższe od średniej krajowej w niemal wszystkich sekcjach gospodarki), ale z jego niskiego poziomu rozwoju. Perspektywa znalezienia lepiej płatnej pracy na terenie innych województw lub za granicą może istotnie zachęcać mieszkańców województwa lubelskiego do migracji zarobkowych. Zjawisko to jest najbardziej prawdopodobne w przypadku absolwentów szkół wyższych, którzy są bardziej mobilni niż np. absolwenci szkół ponadgimnazjalnych.

Co więcej, województwo lubelskie cechuje się szczególnie wysoką stopą bezrobocia osób z wykształceniem wyższym (w 2009 r. 7,8%, wobec przeciętnie 4,4% w Polsce). Relatywnie niska jest natomiast stopa bezrobocia osób o niskich kwalifikacjach, co może wynikać z rolniczego charakteru województwa.

W 2009 r. największy popyt na pracę w województwie lubelskim dotyczył wysoko wykwalifikowanych pracowników z doświadczeniem zawodowym oraz pracowników niższego szczebla w zawodach wykonawczych i produkcyjnych, ale niezwiązanych z wysokimi kwalifikacjami. Zapotrzebowanie na pracowników średniego szczebla było zdecydowanie niższe. To wskazuje, że pracodawcy nie są w stanie zagospodarować dostępnych zasobów wysoko wykwalifikowanych pracowników będących absolwentami uczelni województwa lubelskiego. W efekcie, absolwenci szkół wyższych w województwie lubelskim mają silne bodźce do poszukiwania pracy w innych regionach Polski lub do emigracji zarobkowej za granicę.

Wszystkie te czynniki sprawiają, że znaczna część absolwentów UMCS może nie wiązać swojej przyszłości z Lublinem. Potwierdzają to wyniki pogłębionych badań fokusowych i analiz ilościowych przeprowadzonych w 2008 r.² - w opiniach większości badanych studentów Lublin nie jest dobrym miastem dla rozwoju kariery zawodowej z powodu ograniczonych możliwości znalezienia satysfakcjonującej i dobrze płatnej pracy, a większość ankietowanych studentów nie wiązała swoich planów zawodowych z Lublinem.

Podobne podejście może dotyczyć również kandydatów na studia - skoro po ukończeniu studiów często podejmowana jest decyzja o wyjeździe z Lublina, to prawdopodobnie wiele osób decyduje się na taki krok wcześniej - już na etapie wyboru uczelni.

Rozwój gospodarczy województwa lubelskiego jest relatywnie niski. Region charakteryzuje się jednym z najniższych poziomów PKB per capita, który wynika zarówno z niekorzystnej struktury gospodarki (duży udział rolnictwa) jak i z niskiej wydajności pracy w praktycznie wszystkich jej sektorach.

Rekomendacje dla UMCS:

- ▶ Promowanie Lublina jako miejsca przyjaznego studentowi dzięki relatywnie niskim kosztom życia;
- ▶ Poszukiwanie współpracy, na przykład w zakresie komercjalizacji wiedzy, poza regionem - dzięki szybkiemu rozwojowi technologii informatyczno-telekomunikacyjnych bliskość lokalizacji uczelni i przedsiębiorstwa nie ma obecnie tak istotnego znaczenia jak jeszcze kilka, kilkanaście lat temu
- ▶ Identyfikacja możliwości i próba budowania współpracy z przedsiębiorstwami z regionu w branżach stanowiących przewagę konkurencyjną Lublina i województwa lubelskiego (np. rolnictwo, przetwórstwo spożywcze, przemysł lotniczy, przemysł medyczny).

² Lublin Miasto Wiedzy. Strategia do 2020 roku, Ecorys 2008.

Oczekiwania odnośnie do kwalifikacji zdobywanych na uczelni

Pomimo relatywnie niskiego poziomu rozwoju gospodarczego województwa lubelskiego, generalnie należy oczekiwać, że w najbliższej przyszłości nadrabianie dystansu gospodarczego dzielącego Polskę od najbardziej rozwiniętych gospodarek oraz transformacja w kierunku gospodarki opartej na wiedzy będzie powodować silne zmiany w dwóch aspektach dotyczących rynku pracy (również w województwie lubelskim):

- ▶ strukturze zapotrzebowania na pracowników o określonych kwalifikacjach specjalistycznych;
- ▶ zestawie wymagań odnośnie niespecjalistycznych kompetencji pracowników (np. stopnia zaawansowania w korzystaniu z technologii ICT, znajomości języków obcych, elastyczności itp.)

W pierwszym obszarze należy oczekiwać kontynuowania dotychczasowych tendencji polegających głównie na spadku wkładu rolnictwa i tradycyjnych sektorów przetwórstwa przemysłowego do PKB i wzroście wkładu usług³ i wynikających z tego zmian w strukturze zatrudnienia. Trudno jednak ocenić, jakie tempo zmian będzie dotyczyło województwa lubelskiego, gdzie udział rolnictwa w zatrudnieniu jest istotnie wyższy niż przeciętnie w Polsce.

Tabela 3.1. Udział poszczególnych sektorów w tworzeniu wartości dodanej oraz w zatrudnieniu w Polsce w 1996 i 2009 r. (cała gospodarka=100%)

	Rok	Rolnictwo	Budownictwo	Przemysł	Usługi
Wartość dodana	1996	7,5%	6,8%	26,7%	58,9%
	2009	3,6%	7,8%	24,6%	64,1%
Zatrudnienie	1996	2,6%	7,6%	40,0%	49,8%
	2009	1,5%	7,2%	27,9%	63,3%

Źródło: OECD Annual Accounts, GUS BDL.

W drugim obszarze można natomiast wyróżnić trzy trendy kształtujące wymagania wobec pracowników w nowoczesnym społeczeństwie opartym na wiedzy (REFLEX, 2007):⁴

- ▶ rosnące znaczenie różnych form zdobywania wiedzy i doświadczenia, postrzeganych jako czynnik decydujący o konkurencyjności gospodarki;
- ▶ zmiana procesów zachodzących na rynku pracy, w szczególności zatarcie linii podziału między pracą a edukacją;
- ▶ rosnące znacznie umiędzynarodowienia rynków pracy i produktów.

³ Na taką ogólną tendencję wśród krajów rozwiniętych i rozwijających się UE wskazuje badanie CEDEFOP (2009) „Skills for Europe's future: anticipating occupational skill needs”.

⁴ Opracowanie jest podsumowaniem wyników projektu REFLEX (Research into Employment and professional FLEXibility), którego celem było określenie wymagań społeczeństwa opartego na wiedzy wobec absolwentów SW oraz stopnia, w jakim SW wyposaża swoich absolwentów w kompetencje niezbędne do sprostania tym wymaganiom

W literaturze podkreśla się, że powyższe trendy będą generować zapotrzebowanie na pięć obszarów kompetencji (Reflex, 2007):

- ▶ doskonałość w zakresie umiejętności specjalistycznych, przejawiająca się wysokim poziomem wiedzy i doświadczenia w obszarach tematycznych związanych z wykonywanym zawodem, zdolnością analitycznego myślenia, zdolnością budowania i utrzymywania autorytetu;
- ▶ elastyczność funkcjonalna, polegająca na umiejętności adaptowania się do zmian zakresu i środowiska pracy, szybkiego pozyskiwania nowej wiedzy;
- ▶ innowacyjność i zarządzanie wiedzą - zdolność do tworzenia nowych idei i rozwiązań oraz skutecznego ich pozyskiwania z otoczenia, umiejętność syntetyzowania informacji i wyciągania na ich podstawie kierunkowych wniosków, umiejętności wdrażania nowych rozwiązań na poziomie operacyjnym;
- ▶ korzystanie z kapitału ludzkiego, polegające zarówno na rozwoju własnych umiejętności, jak i odpowiednim motywowaniu innych do rozwoju ich zdolności;
- ▶ zdolność do współpracy międzynarodowej, polegająca nie tylko na znajomości języków obcych, lecz także umiejętności zrozumienia i akceptacji innych kultur i wynikających z tego różnic w poszczególnych obszarach życia zawodowego i prywatnego.

Należy zauważyć, że kompetencje te powinny być istotnie różne dla „krótkiego” i „długiego” okresu:

- ▶ w krótkim okresie powinny stanowić podstawę do rozpoczęcia pracy;
- ▶ w długim okresie powinny pozwalać poszerzać wiedzę, wykorzystywać zdobyte doświadczenie i umożliwiać rozwój kariery zawodowej.

Rekomendacje dla UMCS:

Uwzględnienie powyższych tendencji przy tworzeniu programów kształcenia pozwoli na zapewnienie absolwentom UMCS takiego zestawu kompetencji, który jest wymagany przez rynek, w dłuższej perspektywie prowadząc tym samym do relatywnego wzrostu atrakcyjności kształcenia na UMCS.

Rynek szkolnictwa wyższego w otoczeniu UMCS

Otoczenie UMCS charakteryzuje się relatywnie wysokim poziomem konkurencji w zakresie kształcenia na poziomie wyższym. W samym Lublinie funkcjonują trzy podległe MNiSW szkoły wyższe oraz inne placówki akademickie finansowane publicznie:

- ▶ **Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie**, kształcący na wydziałach: artystycznym, biologii i biotechnologii, chemii, ekonomicznym, filozofii i socjologii, humanistycznym, matematyki, fizyki i informatyki, nauk o Ziemi i gospodarki przestrzennej, pedagogiki i psychologii, politologii oraz prawa i administracji;
- ▶ **Politechnika Lubelska**, kształcąca na wydziałach: mechanicznym, elektroniki i informatyki, budownictwa i architektury, inżynierii środowiska, zarządzania oraz podstaw techniki;

- ▶ **Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie**, kształcący na wydziałach agrobiotechnicznym, medycyny weterynaryjnej, biologii i hodowli zwierząt, ogrodnictwa i architektury krajobrazu, inżynierii produkcji, nauk o żywności i biotechnologii oraz nauk rolniczych (w Zamościu);
- ▶ **Uniwersytet Medyczny w Lublinie**, kształcący na 12 kierunkach z obszaru medycyny, farmacji, pielęgniarstwa.

W Lublinie swoją siedzibę ma również **Katolicki Uniwersytet Lubelski**, kształcący m.in. na wydziałach: teologii, prawa, prawa kanonicznego i administracji, filozofii, nauk humanistycznych, nauk społecznych oraz matematyczno-przyrodniczym. Poza Lublinem, w województwie lubelskim funkcjonują jeszcze cztery szkoły publiczne (w Chełmie, Białej Podlaskiej, Zamościu oraz w Dęblinie)

Ponadto, w Lublinie funkcjonuje 5 niepublicznych szkół wyższych⁵:

- ▶ **Lubelska Szkoła Wyższa im. Króla Władysława Jagiełły**, kształcąca na kierunkach zdrowie publiczne (studia I stopnia) oraz finanse i rachunkowość (studia I stopnia)
- ▶ **Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji**, kształcąca na kierunkach: psychologia (jednolite studia magisterskie), pedagogika (studia I i II stopnia), administracja (studia I i II stopnia), ekonomia (studia I i II stopnia), stosunki międzynarodowe (studia I stopnia), pielęgniarstwo (studia I stopnia), transport (studia I stopnia), informatyka (studia I stopnia), mechanika i budowa maszyn (studia I stopnia), bezpieczeństwo wewnętrzne (studia I stopnia) oraz zdrowie publiczne (studia I stopnia).
- ▶ **Wyższa Szkoła Nauk Społecznych**, kształcąca (na studiach I stopnia) na kierunkach: socjologia, kosmetologia, dietetyka, ratownictwo medyczne, techniki dentystyczne oraz taniec.
- ▶ **Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji**, kształcąca na studiach I i II stopnia na kierunku socjologii oraz na studiach I stopnia na kierunkach: dziennikarstwo i komunikacja społeczna, administracja, finanse i rachunkowość, zarządzanie, informatyka, stosunki międzynarodowe, transport, politologia, socjologia oraz gospodarka przestrzenna.
- ▶ **Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza im. Wincentego Pola**, kształcąca na studiach II stopnia na kierunku fizjoterapii oraz turystyki i rekreacji, a także na studiach I stopnia na kierunkach: filologia, socjologia, pedagogika specjalna, filologia polska, informatyka i ekonometria, rolnictwo, ekonomia, kosmetologia oraz zdrowie publiczne.

Poza Lublinem, w województwie lubelskim istnieje jeszcze sześć niepublicznych szkół wyższych (w Chełmie, Puławach, Łukowie, Rykach i Zamościu).

Dużą konkurencją dla oferty UMCS mogą stanowić uczelnie zlokalizowane w województwach sąsiadujących z województwem lubelskim. W województwie mazowieckim znajduje się 10 publicznych akademickich szkół wyższych oraz 84 szkół niepublicznych (z tego aż 60 w Warszawie), w województwie świętokrzyskim zlokalizowane są dwie publiczne uczelnie akademickie oraz 11 uczelni niepublicznych, w województwie podkarpackim - dwie publiczne uczelnie akademickie oraz 9 uczelni niepublicznych.

W 2010 r. na UMCS studiowało ok. 27 tys. osób, 2,5 razy więcej niż w drugim pod tym względem (w grupie uczelni publicznych) Uniwersytecie Przyrodniczym (11 tys. osób). W uczelniach

⁵ Bez szkół w likwidacji

niepublicznych w województwie lubelskim kształci się 38 tys. osób, z tego znaczna część w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (17 tys. osób). W 2010 r. łączna liczba studentów w województwie lubelskim wyniosła ok. 100 tys. osób. W tym samym czasie w województwie mazowieckim kształciło się 334 tys. osób, w województwie podkarpackim 69 tys. osób, a w województwie świętokrzyskim - 51 tys. osób.

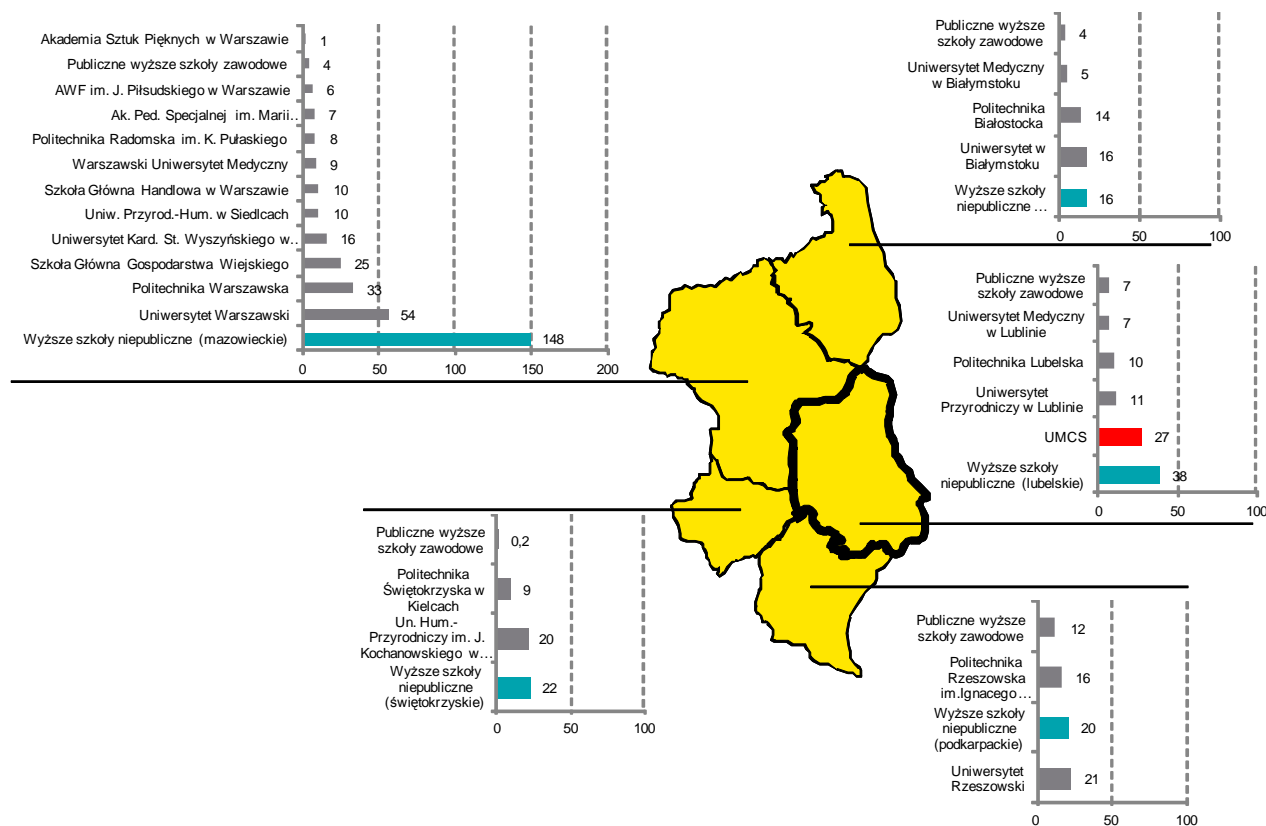
Istotne znaczenia dla siły konkurencji uczelni w otoczeniu UMCS może mieć fakt, że część z nich (zwłaszcza z województwa mazowieckiego) postrzegana jest lepiej od UMCS. Przykładowo, w 2011 r. w rankingu edukacyjnym Perspektyw i Rzeczypospolitej UMCS zajął 32 lokatę wśród uczelni akademickich - gorszą od dwóch uczelni z Lublina - Uniwersytetu Medycznego w Lublinie (23. lokata) oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (31. lokata), a także od sześciu uczelni z województwa mazowieckiego - Uniwersytetu Warszawskiego (1. lokata), Politechniki Warszawskiej (3. lokata), Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie (9. lokata), Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego (19. lokata), Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego (22. lokata) oraz od niepublicznej Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie (25. lokata).

UMCS funkcjonuje w trudnym otoczeniu konkurencyjnym. Niski poziom rozwoju gospodarczego i słabo rozwinięty rynek pracy w Lublinie i całym województwie lubelskim mogą zwiększać skłonność do wyboru przez kandydatów na studia uczelni spoza Lublina, a takie decyzje mogą być dodatkowo wspierane dużą konkurencją ze strony innych uczelni i relatywnie słabymi ocenami UMCS w rankingach, stanowiących istotne źródło informacji o uczelniach dla kandydatów na studia.

Rekomendacje dla UMCS:

- ▶ zintensyfikowanie promocji uczelni wśród potencjalnych kandydatów na studia;
- ▶ podjęcie działań mających na celu poprawę lokaty UMCS w rankingach szkół wyższych;
- ▶ współpraca z uczelniami z regionu w zakresie kształtowania programów kształcenia

Wykres 3.4. Liczba studentów w wybranych uczelniach w otoczeniu UMCS w 2010 r. (w tys.)

Źródło: GUS

Struktura kształcenia na UMCS, w województwie lubelskim i w Polsce w porównaniu z Unią Europejską

Porównanie struktury wybieranych kierunków studiów na UMCS, w Polsce i UE27 prowadzi do następujących wniosków:

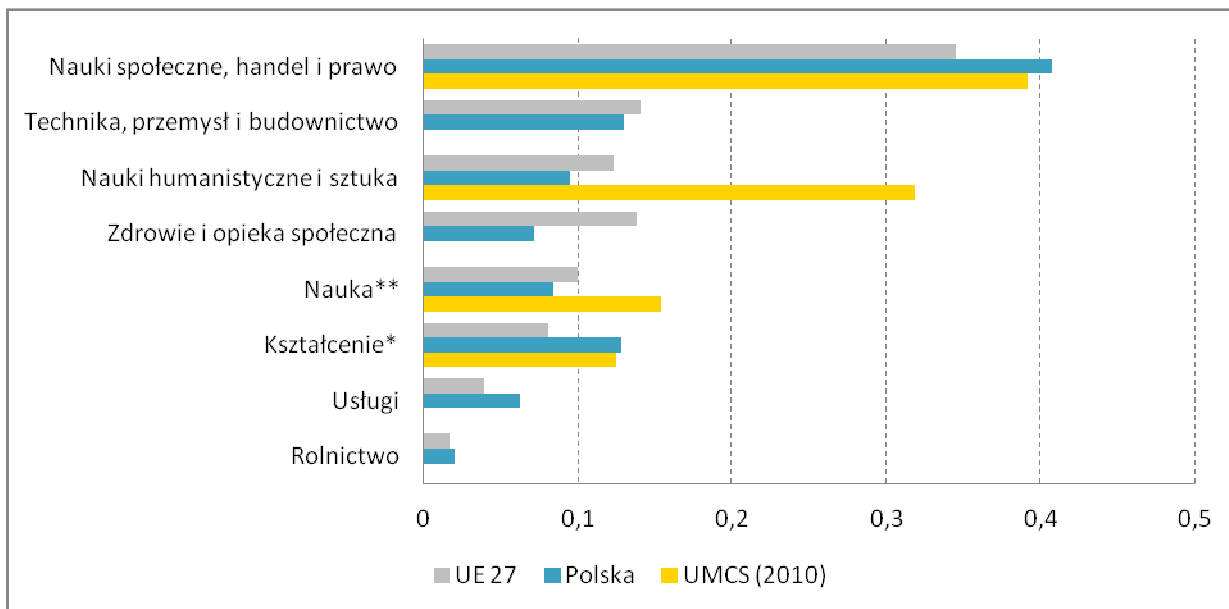
- ▶ zarówno na UMCS, w Polsce, jak i średnio w UE27, najwięcej studentów kształci się w grupie kierunków obejmującej nauki społeczne, handel i prawo, w Polsce i na UMCS na tych kierunkach uczy się ok. 40% wszystkich studentów, w UE27 - 34%;
- ▶ dużo większą popularnością niż w UE27 cieszą się w Polsce i na UMCS kierunki z grupy kształcenie (14% studentów w Polsce, 13% na UMCS i 8% w UE27);

Struktura kierunków wybieranych przez studentów UMCS na tle Polski wyróżnia się zwłaszcza następującymi charakterystykami:

- ▶ Studenci UMCS znacznie częściej wybierają studia z dziedziny nauk humanistycznych i sztuki (aż 32% studentów UMCS wobec 13% w Polsce);
- ▶ Większą popularnością niż w Polsce ogółem, cieszą się na UMCS kierunki związane z nauką (15% na UMCS i 10% w Polsce);

W przypadku nauk społecznych i pedagogicznych różnice pomiędzy Polską i UMCS są niewielkie.

Wykres 3.5. Udział studentów poszczególnych grup kierunków studiów w ogólnej liczbie studentów w 2009 r. (w wypadku UMCS-2010)

Źródło: Eurostat, UMCS

Porównując powyższe dane trzeba pamiętać o tym, że ze względu na charakterystykę uczelni, UMCS nie oferuje możliwości studiowania na niektórych kierunkach studiów, np. technicznych, medycznych czy też rolniczych. W efekcie udziały UMCS w pozostałych grupach kierunków studiów są zawyżone.

Na podstawie powyższych danych nie da się też jednoznacznie ocenić, czy dana grupa kierunków w Polsce jest zbyt silnie czy też niedostatecznie reprezentowana w porównaniu z UE. Poza problemem wskazanym powyżej, dodatkowo może się zdarzyć tak, że niższa niż średnio w UE relacja liczby studentów na danym kierunku studiów do ogółu studentów wynika ze zbyt dużej liczby absolwentów na tym kierunku w przeszłości, co może zniechęcać nowe osoby do podejmowania studiów.

W celu pełniejszej oceny struktury wybieranych kierunków, poniżej zestawiono dane dla województwa lubelskiego⁶, Polski i UE27 dotyczące:

- ▶ liczby studentów w poszczególnych grupach kierunków studiów w relacji do populacji w wieku produkcyjnym (18-59 lat dla kobiet i 18-64 lata dla mężczyzn)
- ▶ skumulowanej liczby absolwentów z lat 1999-2008 w relacji do populacji w wieku produkcyjnym;
- ▶ średniej rocznej dynamiki liczby studentów w poszczególnych grupach kierunków studiów w latach 1999-2008.

⁶ Ze względu na trudności metodologiczne z określeniem populacji, do której powinno odnosić się dane o liczbie studentów i absolwentów, w analizie nie było możliwe uwzględnienie danych dla UMCS.

Tabela 3.2. Liczba studentów i absolwentów z poszczególnych grup kierunków studiów w Polsce i UE27

	UE27			Polska			Lubelskie			POLSKA (UE27=100)		Lubelskie (PL=100)	
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	4	5	4	5
	Kształcenie*	5,2	3,8	12,1	11,98	4,5	29,1	21,7	0,0	11,5	232	240	181
Nauki humanistyczne i sztuka	7,9	4,7	13,4	8,89	5,4	14,3	31,7	1,7	8,5	112	107	357	59
Nauki społeczne, handel i prawo	21,6	5,3	39,6	35,48	4,8	77,4	83,1	3,4	23,1	164	196	234	30
Nauka**	6,4	5,4	11,5	7,86	16,6	10,7	25,9	9,9	5,9	122	93	329	55
Technika, przemysł i budownictwo	8,8	3,9	15,2	10,90	3,1	14,9	35,2	4,1	5,2	123	98	323	35
Rolnictwo	1,2	2,7	2,0	1,84	1,7	3,2	4,7	0,6	4,6	157	163	255	142
Zdrowie i opieka społeczna	8,2	6,9	16,1	5,81	17,1	9,0	30,7	12,4	4,1	71	56	529	46
Usługi	2,5	11,3	4,3	5,20	8,8	8,5	9,4	27,7	0,9	209	197	181	11
RAZEM	62,7	4,8	116,9	88,0	4,9	190,4	249,3	3,3	64,6	140	163	283	34

* Studia pedagogiczne.

** Grupa „nauka” obejmuje studia z zakresu biologii, biologii medycznej, inżynierii i ochrony środowiska, chemii, fizyki, geologii, oceanografii, geografii, geofizyki, matematyki i informatyki.

Oznaczenia kolumn:

1. Liczba studentów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (18-59 dla kobiet, 18-64 dla mężczyzn)
2. Średnia roczna dynamika liczby studentów w latach 1999-2008 (w proc.)
3. Skumulowana liczba absolwentów w latach 1999-2008 na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym
4. Liczba studentów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym
5. Skumulowana liczba absolwentów w latach 1999-2008 na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Eurostatu i GUS

Szczególną uwagę warto zwrócić na cztery ostatnie kolumny powyższej tabeli, oznaczone numerami 4 i 5. Prezentują one, dla poszczególnych grup kierunków studiów, w relacji do populacji w wieku produkcyjnym, dane o aktualnej liczbie studentów oraz o skumulowanej liczbie absolwentów z lat 1999-2008 w Polsce w stosunku do UE27 oraz w województwie lubelskim w stosunku do Polski. Wartości powyżej 100 oznaczają wyższy poziom danej kategorii w rozpatrywanym regionie w stosunku do regionu referencyjnego, wartości poniżej 100 - poziom niższy.

W przypadku gdy skumulowana liczba absolwentów dla danej grupy kierunków studiów w relacji do populacji jest w Polsce wyższa (niższa) niż średnio w UE27, należałoby oczekiwać niższej (wyższej) niż w krajach UE27 liczby aktualnych studentów w tej grupie (również w relacji do populacji), co prowadziłoby do stopniowego wyrównywania się różnic w liczbie absolwentów pomiędzy Polską i UE27. Analogiczne rozumowanie można zastosować porównując liczbę studentów i absolwentów poszczególnych kierunków w województwie lubelskim i Polsce, choć oczywiście pewne różnice mogą wynikać również ze zróżnicowania gospodarczego poszczególnych regionów.

Na podstawie powyższych danych można przypuszczać, że sytuacja opisana w poprzednim paragrafie ma miejsce w przypadku grupy nauka oraz technika, przemysł i budownictwo, jeśli porównujemy

Polskę i kraje UE27. W tych grupach liczba studentów w relacji do populacji w wieku produkcyjnym w Polsce jest wyższa niż w UE27, ale jednocześnie liczba absolwentów o takich kwalifikacjach jest relatywnie niska. W pozostałych grupach kierunków studiów w Polsce mamy do czynienia z relatywnie dużą liczbą studentów przy dużej skumulowanej liczbie absolwentów, bądź też z niską liczbą zarówno studentów, jak i absolwentów.

Liczba studentów na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w województwie lubelskim jest niemal trzykrotnie wyższa niż w Polsce ogółem. Szczególnie dużą różnicę widać w przypadku kierunków z kategorii zdrowie i opieka społeczna (30 studentów w lubelskim przy 5,8 w Polsce) oraz nauki humanistyczne i sztuka (31 studentów w Lubelskim przy 8,9 w Polsce). Duży udział w nadreprezentacji studentów ostatniej wymienionej kategorii w lubelskim ma UMCS. Około 83% studentów kierunków zakalkulowanych do nauk humanistycznych i sztuki (z wyłączeniem psychologii, która dla UMCS została potraktowana wspólnie z pedagogiką) w województwie lubelskim to studenci UMCS. Jednocześnie w wypadku wszystkich kierunków poza rolnictwem skumulowana liczba absolwentów w woj. lubelskim jest znacznie niższa niż w Polsce ogółem. Obserwacja ta jest zgodna z oczekiwaniami co do związku między skumulowaną liczbą absolwentów a liczbą studentów w danym momencie czasu. Na podstawie powyższej obserwacji można oczekiwać, że wraz ze zwiększaniem się nasycenia województwa lubelskiego absolwentami szkół wyższych, zróżnicowanie liczby studentów w relacji do populacji między województwem lubelskim i Polską ogółem będzie się zmniejszać.

Należy oczekiwać, że wraz z nadrobieniem dystansu gospodarczego dzielącego Polskę do krajów Europy Zachodniej, wyrównywaniu będzie ulegać również struktura kształcenia. Obecnie na UMCS relatywnie dużo osób kształci się na studiach pedagogicznych, humanistycznych oraz artystycznych. Prawdopodobnie taka struktura kształcenia, o ile nie wynika ze specyfiki regionu, jest nie do utrzymania w dłuższym horyzoncie czasowym.

Rekomendacje dla UMCS:

- ▶ monitorowanie popytu na kształcenie oraz zmian na rynku pracy w celu wczesnej identyfikacji zachodzących zmian;
- ▶ uelastycznienie procesu zmian programów studiów, tak żeby uczelnia była gotowa do szybkiego reagowania na zmiany w otoczeniu.

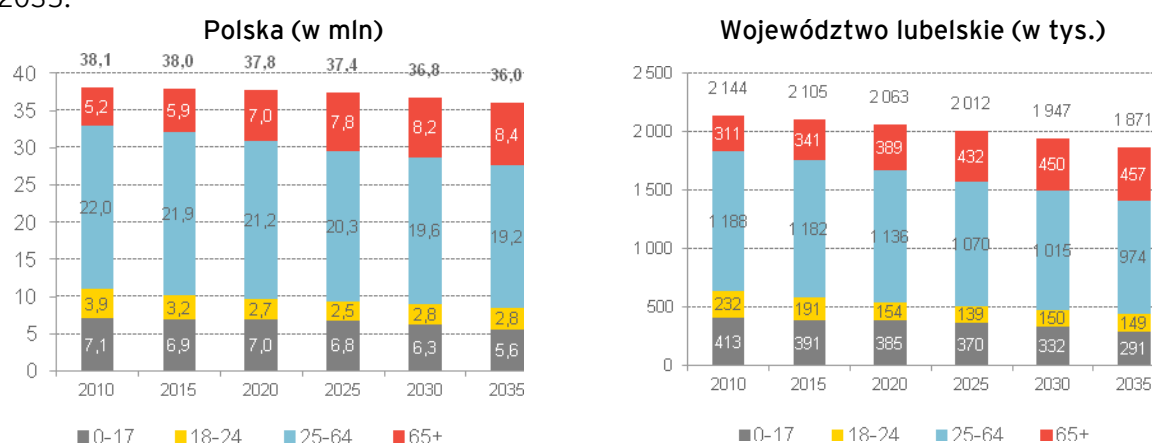
4. Uwarunkowania demograficzne

Zmiany demograficzne w Polsce do 2035 roku

Zgodnie z prognozami Głównego Urzędu Statystycznego, w latach 2010-2035 liczba ludności w Polsce spadnie z poziomu 38,1 mln do 36,0 mln, a więc o ponad dwa miliony osób (spadek o 5,5%). W tym samym okresie procentowy spadek populacji w województwie lubelskim będzie jeszcze większy: aż o 12,7% z 2,14 mln osób w 2010 r. do 1,87 mln w 2035 (por. Wykres 4.1).

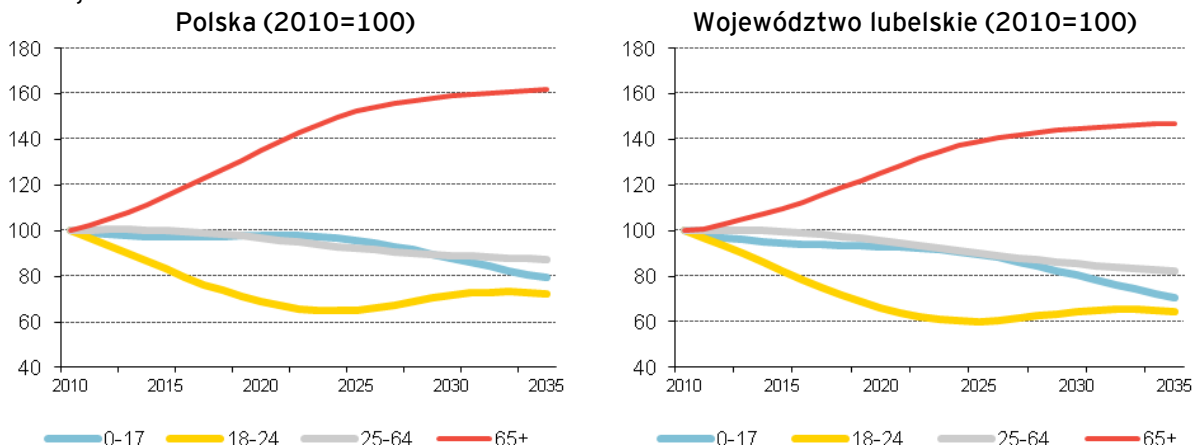
Tempo zmian populacji będzie zróżnicowane pomiędzy grupami wiekowymi. Zarówno w całym kraju jak i w woj. lubelskim nastąpi bardzo szybki spadek populacji osób najmłodszych - w wieku 0-17 lat (odpowiednio o 21% i 30% w latach 2010-2035) oraz 18-24 lata (spadek o odpowiednio 28% i 36%), oraz nieco słabszy spadek populacji osób w wieku 25-64 lata (odpowiednio o 13% i 18%). W tym samym czasie nastąpi silny wzrost liczby osób najstarszych - liczba osób w wieku 65 lat i więcej wzrośnie w Polsce i województwie lubelskim o odpowiednio 62% i 47% (por. Wykres 4.2).

Wykres 4.1. Prognoza populacji w Polsce (w mln) i w województwie lubelskim (w tys.) w latach 2010-2035.

Źródło: Prognoza ludności na lata 2008-2035, Główny Urząd Statystyczny, 2009.

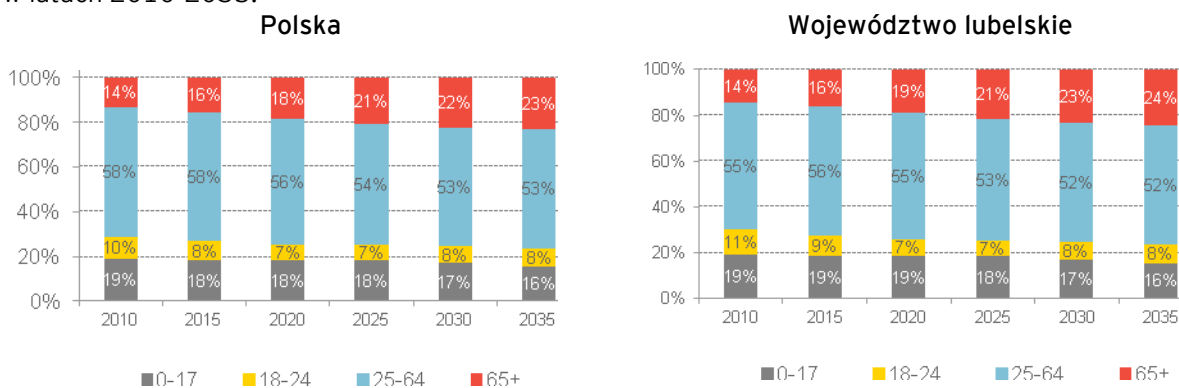
Wykres 4.2. Zmiana wielkości populacji w poszczególnych grupach wiekowych w Polsce i w województwie lubelskim w latach 2010-2035.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

W efekcie, w ciągu najbliższych 25 lat nastąpi istotna zmiana struktury ludności w Polsce oraz w województwie lubelskim: silnie spadnie udział grup wiekowych 0-17 lat, 18-24 lata oraz 25-64 lata, wzrośnie natomiast udział w populacji najstarszej grupy wiekowej: o ile w 2010 r. osoby w wieku 65 lat i więcej stanowiły 14% populacji kraju i woj. lubelskiego, to w 2035 będą one stanowić odpowiednio 23% i 24% populacji (por. Wykres 4.3).

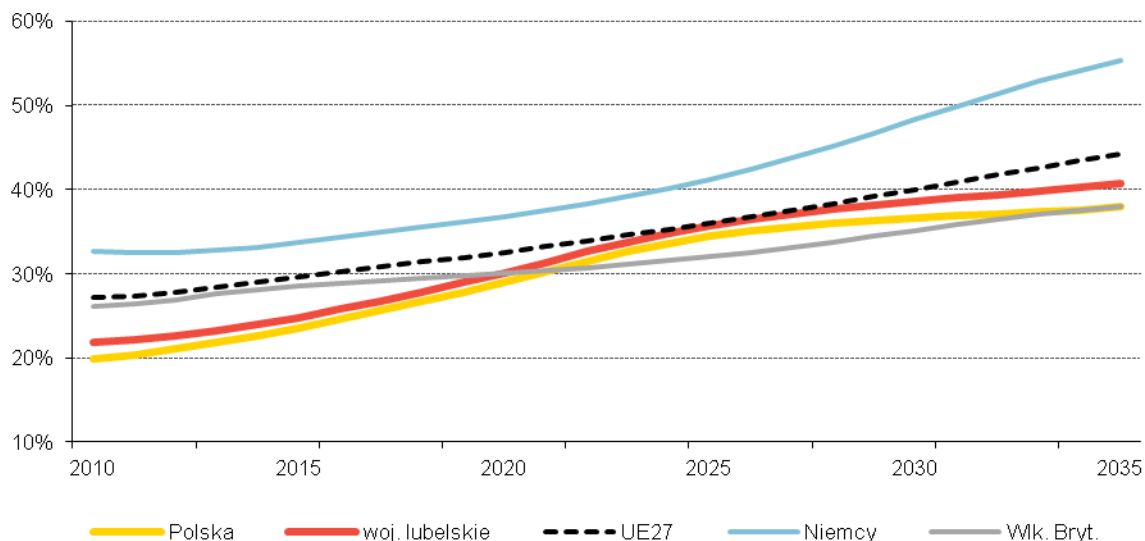
Wykres 4.3. Udział poszczególnych grup wiekowych w populacji w Polsce i w województwie lubelskim w latach 2010-2035.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

Tym samym w analizowanym okresie relacja liczby osób w wieku 65 lat i więcej do osób w wieku 18-64 lata wzrośnie z 20% (w Polsce) i 22% (w województwie lubelskim) w 2010 r. do 38% i 41% w 2035 r. Należy podkreślić, że starzenie się społeczeństwa nie dotyczy jedynie Polski. Jak ilustruje Wykres 4.4, podobne zmiany relacji liczby osób starszych do liczby osób w wieku 18-64 lata będą miały miejsce również w innych krajach Unii Europejskiej.

Wykres 4.4. Relacja liczby osób w wieku 65 lata i więcej do liczby osób w wieku 19-64 lata.

Źródło: Prognoza ludności na lata 2008-2035, Główny Urząd Statystyczny, 2009; Eurostat.

Wpływ zmian demograficznych na UMCS

Można wymienić co najmniej kilka kanałów, poprzez które prognozowane zmiany demograficzne będą wpływały na sytuację UMCS. Przede wszystkim zmiany demograficzne będą miały bezpośredni wpływ na liczbę kandydatów na studia, a w efekcie również prawdopodobnie na liczbę studentów UMCS. Ponadto, w sposób pośredni będą one wpływały na możliwości finansowania uczelni - zarówno ze środków publicznych jak i prywatnych, wpłyną też na ekonomiczne bodźce do podejmowania kształcenia na poziomie wyższym, na strukturę wiekową pracowników uczelni, wreszcie na strukturę popytu na poszczególne zawody na rynku pracy.

Bezpośredni wpływ zmian demograficznych na liczbę studentów

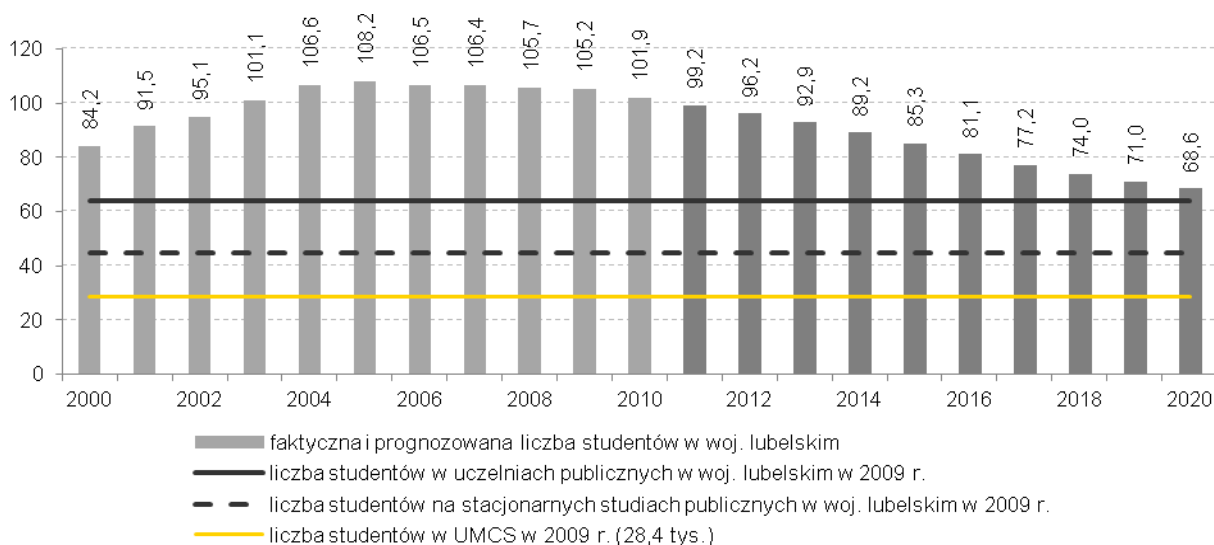
Zakładając utrzymanie się w najbliższej przyszłości stóp partycypacji dla poszczególnych grup wiekowych na niezmiennym poziomie, można stwierdzić, że w wyniku działania czynników demograficznych na poziomie kraju:

- ▶ liczba studentów w Polsce spadnie w latach 2008-2020 z ok. 1,9 mln osób do ok. 1,3 mln osób; w 2025 r. liczba studentów będzie jeszcze niższa i wyniesie ok. 1,18 mln. W kolejnych latach liczba studentów będzie nieznacznie rosła i w 2035 r. osiągnie poziom 1,26 mln. W 2035 r. jedyną grupą wiekową, w przypadku której liczba studentów wzrośnie w porównaniu z 2008 r. będzie grupa osób powyżej 50 roku życia; wzrost ten będzie jednak niewielki i wyniesie ok. 3%; w przypadku pozostałych grup wiekowych, tj. 0-24, 25-34 i 35-49 lat, w okresie 2008-2035 liczba studentów spadnie o odpowiednio 33, 40 i 11%

- ▶ Zgodnie z prognozami Instytutu Sokratesa⁷, liczba studentów w województwie lubelskim spadnie z 105 tys. w 2009 r. do 68 tys. w 2020 r., a więc o ok. 35%.

Oczywiście nie jest możliwe wskazanie, w jaki sposób spadek liczby studentów będzie rozłożony pomiędzy poszczególne uczelnie w Polsce. Nie mniej jednak warto zwrócić uwagę, że przy założeniu proporcjonalnego spadku liczby studentów we wszystkich uczelniach w województwie lubelskim, liczba studentów UMCS zmniejszyłaby się z 26,9 tys. w 2010 r. do ok. 17 tys. w 2020 r.

Wykres 4.5. Faktyczna i prognozowana liczby studentów w województwie lubelskim w latach 2000-2020 (w tys. osób).

Źródło: Instytut Sokratesa (2011); UMCS.

Pośredni wpływ zmian demograficznych na liczbę studentów

Uwarunkowania demograficzne, poza bezpośrednim wpływem na kształtowanie się liczby studentów, mogą oddziaływać na UMCS również innymi kanałami. Proces starzenia się społeczeństwa, którego doświadczy Polska, będzie miał bardzo istotne implikacje dla tempa wzrostu gospodarczego, jego struktury oraz podaży i wydajności czynników produkcji.⁸ Poniżej omówiono te spośród mechanizmów oddziaływania starzenia się społeczeństwa na procesy społeczno-gospodarcze, które mogą mieć istotne przełożenie na rozwój UMCS.

Wpływ zmian demograficznych na możliwości finansowania UMCS

Starzenie się społeczeństwa może wpływać na możliwości finansowania UMCS (oraz innych uczelni w Polsce) zarówno ze środków publicznych, jak i prywatnych. Warto tutaj wskazać przede wszystkim dwa mechanizmy:

⁷ Analiza wpływu uwarunkowań demograficznych na rozwój szkolnictwa wyższego do 2020 roku - ekspertyza, Instytut Sokratesa, Warszawa 2011.

⁸ Por. np. Oliveira Martins i in. (2005), Carone (2005).

- ▶ Spadek liczby osób w wieku 18-24 (a więc w wieku „tradycyjnego” kształcenia na poziomie wyższym) powoduje, że - przy założeniu niezmięnionej stopy partycypacji - spadają również nakłady na szkolnictwo wyższe zarówno ze środków prywatnych (poprzez mniejszy popyt), jak i publicznych (poprzez formułę naliczania środków dla uczelni odnoszącą się do liczby studentów).
- ▶ Wraz ze wzrostem udziału osób starszych w populacji rosną publiczne wydatki „związane z wiekiem”, w tym np. z tytułu ochrony zdrowia i opieki długoterminowej. Zgodnie z prognozami Komisji Europejskiej (2009) w 2060 r. relacja tego typu wydatków publicznych do PKB w krajach Unii Europejskiej będzie wyższa średnio o 4,7 pkt. proc. niż w 2008 r. To natomiast będzie wpływało negatywnie na możliwość finansowania uczelni ze środków publicznych (zmniejszenie środków dostępnych dla kategorii niezwiązanych z wiekiem, w tym edukacji).

Zgodnie z prognozami przedstawionymi przez OECD (2008), zmiany demograficzne w Polsce w perspektywie 2025 r. spowodują, że relacja łącznych wydatków na szkolnictwo wyższe do PKB oraz udział wydatków publicznych na szkolnictwo wyższe w łącznych wydatkach publicznych obniży się najmocniej wśród przebadanych państw (Tabela 4.1).

Tabela 4.1. Prognoza wielkości wydatków na szkolnictwo wyższe* (w% PKB).

		2005	2015	2020	2025
Polska	Łącznie	1,6	1,3	1,1	0,9
	Publiczne	1,2	1,0	0,8	0,7
	Prywatne	0,4	0,3	0,2	0,2
Średnia dla państw OECD	Łącznie	1,5	1,6	1,4	1,4
	Publiczne	1,1	1,2	1,0	1,0
	Prywatne	0,4	0,4	0,4	0,4

*2005- dane faktyczne, pozostałe lata- prognozy

Źródło: OECD (2008 s. 55)

Wpływ zmian demograficznych na strukturę popytu na towary i usługi

Starzenie się społeczeństwa będzie wpływać na popyt na towary i usługi, bowiem ludzie starsi posiadają wyraźnie odmienne preferencje dotyczące struktury konsumpcji niż inne grupy wiekowe. Wynikający ze starzenia się społeczeństwa relatywny wzrost popytu na pewne rodzaje dóbr (np. usługi w zakresie opieki zdrowotnej) może prowadzić do znacznych przesunięć w popycie na siłę roboczą między poszczególnymi sektorami gospodarki. Przykładowo, wyniki analizy przeprowadzonej dla wybranych krajów OECD (Oliveira Martins i in., 2005) wskazują, że w wyniku zmian w strukturze demograficznej udział wydatków na zdrowie w łącznych wydatkach konsumpcyjnych wzrośnie między 2005 a 2020 r. o 4-12% (w zależności od kraju). Lewellyn i Chaux-Virous (2008) wskazują na istotne przesunięcia w strukturze popytu na produkty w 20 gałęziach przemysłu i usług w reakcji na starzenie się społeczeństwa.

Efektom tych zmian będzie zmiana struktury popytu na kształcenie na poszczególnych kierunkach studiów. Skala tego dostosowania w Polsce może być duża. Na przykład udział studentów kierunków związanych z opieką zdrowotną w łącznej liczbie studentów w 2007 r. wynosił w Polsce 8,2%, podczas gdy w krajach o większym udziale osób starszych w populacji (np. Szwecji, Niemczech, Danii, Belgii) oscylował w okolicach 20%.

Wpływ zmian demograficznych na ekonomiczne bodźce do podejmowania kształcenia

Indywidualne decyzje o kontynuowaniu nauki na poziomie wyższym zależą w dużej mierze od oczekiwanych efektów ekonomicznych takiej decyzji. Przyszłe oczekiwane zyski finansowe (związane z wyższą płacą i większą szansą na znalezienie zatrudnienia) stanowią bowiem motywację do odłożenia dzisiejszej konsumpcji (możliwej dzięki wcześniejszemu podjęciu pracy i uniknięciu wydatków związanych z edukacją). Im wyższa jest więc oczekiwana stopa zwrotu z tak rozumianej inwestycji we własne umiejętności, tym więcej osób skłonnych jest kształcić się na poziomie wyższym.

Zwrot z inwestycji w edukację może się jednak zmniejszyć na skutek prognozowanych zmian demograficznych w Polsce. Ze względu na wypieranie z aktywnej siły roboczej kohort wiekowych o niższym odsetku osób z wykształceniem wyższym przez kohorty z wyższym odsetkiem takich osób, udział osób z wyższym wykształceniem na rynku pracy będzie wzrastał. Przy innych czynnikach niezmiennych i założeniu, że płace ustanawiane są w sposób rynkowy, może to doprowadzić do obniżenia się oczekiwanej stopy zwrotu z edukacji i w efekcie zmniejszenia popytu na kształcenie na poziomie wyższym.

Wpływ zmian demograficznych na strukturę wiekową pracowników naukowych i akademickich

Fakt starzenia się społeczeństwa nie pozostanie bez wpływu na strukturę wiekową pracowników naukowych i akademickich. Jak wskazuje OECD (2008), jest to wynikiem przede wszystkim polityki rekrutacyjnej opartej w dużej mierze na współczynniku liczby studentów przypadających na jednego pracownika uczelni, połączonej z praktykowaną w większości krajów gwarancją zatrudnienia dla pracowników naukowych (ang. *tenure*). Praktyka taka oznacza, że przy spadającej liczbie studentów, w celu utrzymania współczynnika liczby studentów przypadających na jednego pracownika uczelni na niezmiennym poziomie, istotnie ograniczona zostaje rekrutacja młodej kadry. Gwarancja zatrudnienia dla starszej kadry nie pozwala bowiem na jej redukcję, nawet jeśli z punktu widzenia jakości funkcjonowania uczelni takie rozwiązanie byłoby uzasadnione.

Zmiany demograficzne będą miały daleko idące konsekwencje dla funkcjonowania uczelni w Polsce, w tym również UMCS:

- ▶ spadek liczby studentów, w tym na UMCS nawet o ok. 10 tys. osób;
- ▶ ograniczenie możliwości finansowania UMCS zarówno ze środków publicznych jak i prywatnych (czesne);
- ▶ zmiany struktury popytu na kształcenie oraz opłacalności kontynuowania edukacji na poziomie wyższym;
- ▶ ryzyko powstania luki pokoleniowej w kadrze naukowo-dydaktycznej uczelni.

Rekomendacje dla UMCS:

- ▶ istotne zwiększenie umiejętności pozyskiwania alternatywnych wobec dotacji stacjonarnej i chesnego źródeł finansowania działalności UMCS, opartych przede wszystkim o działalność badawczą uczelni (np. komercjalizacja badań naukowych, pozyskiwanie grantów badawczych);
- ▶ większe otwarcie się na studentów zza granicy, co wymagać będzie m.in. wprowadzenia atrakcyjnej oferty w językach obcych, rozwoju metod nauczania opartych o e-learning oraz intensywnych działań promocyjnych uczelni za granicą;
- ▶ monitorowanie popytu na kształcenie oraz zmian na rynku pracy w celu wczesnej identyfikacji zachodzących zmian;

5. Możliwości finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych

W zakresie możliwości finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych warto zwrócić uwagę na kilka aspektów.

- ▶ Aktualna sytuacja finansów publicznych wymaga podjęcia pilnych i zdecydowanych działań mających na celu powstrzymanie narastania długu publicznego, co prowadzić będzie do konieczności ograniczania wydatków publicznych, podnoszenia podatków lub zastosowania kombinacji tych dwóch działań. Niezależnie od przyjętej metody walki z narastającym długiem publicznym, możliwości publicznego finansowania szkolnictwa wyższego w Polsce będą ograniczone.
- ▶ Jak wspomniano wcześniej, trendy demograficzne mogą mieć negatywny wpływ na możliwości finansowania uczelni - zarówno ze środków publicznych jak i prywatnych - w skutek działania dwóch efektów:
 - efekt nominalnie mniejszej liczby studentów, który z jednej strony będzie ograniczał popyt na studia płatne, z drugiej będzie wywierał presję na ograniczenie finansowania ze środków publicznych w takim stopniu, by relacja nakładów finansowych do liczby studentów pozostawała na mniej więcej stałym poziomie
 - efekt wypierania wydatków na szkolnictwo wyższe przez inne kategorie wydatków, w tym zwłaszcza wydatków związanych z wiekiem.
- ▶ Założenia ERA decydują o rosnącej koncentracji instytucjonalnej i geograficznej unijnego finansowania badań naukowych, co prowadzić może do utrudnionego dostępu do tych środków dla polskich badaczy. W ramach ERA, Komisja Europejska sięga szeroko do mechanizmów rynkowych w badaniach naukowych i rozwojowych. Przyjęta optyka oraz aprobata dla zasady tzw. „zmiennej geometrii” udziału w poszczególnych programach europejskich może prowadzić, jak pokazuje ekspertyza Instytutu Spraw Publicznych (Grosse 2008), do koncentracji badań naukowych w najbardziej rozwijających się krajach i regionach, co tym samym zwiększy jeszcze bardziej dysproporcje w zakresie rozwoju nauki (i innowacji) między Polską a krajami Zachodniej Europy. Zasada „zmiennej geometrii” udziału powoduje, że realizacja polityki ERA jest uzależniona od potencjału badawczego i naukowego oraz potencjału finansowego uczestników projektu. Jak pisze Grosse, *„ponieważ takie zasoby są przede wszystkim udziałem najsilniejszych państw członkowskich lub ośrodków badawczych, to one będą nadawać główny kierunek podejmowanym działaniom. Może to spowodować, że będzie to coraz bardziej polityka dla bogatych i mających najsilniejsze zespoły naukowe”* (Grosse 2008: 24).
- ▶ Krajowe debaty na temat przyszłości szkolnictwa wyższego w Polsce wskazują na rosnącą rolę mechanizmów konkurencji (nie tylko pomiędzy uczelniami publicznymi, ale również uczelniami niepublicznymi) w pozyskiwaniu środków - zarówno na badania naukowe jak i na działalność dydaktyczną. Projekt strategii rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 roku przygotowany przez Ernst & Young oraz Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (2010) proponował między innymi:
 - zastąpienie dotacji stacjonarnej dotacją dydaktyczną, która kierowana byłaby do uczelni publicznych i niepublicznych w wyniku otwartych konkursów.

- zastąpienie dotacji na działalność statutową podstawowych jednostek organizacyjnych uczelni i dotacji na badania własne uczelni dotacją badawczą przyznawaną w trybie konkursowym.
- ▶ Wiele analogii do postulatów zgłoszonych w projekcie strategii rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku można znaleźć w zapisach pakietu ustaw reformujących naukę i szkolnictwo wyższe. Określają one nowe zasady finansowania nauki ze środków pochodzących z budżetu państwa, w tym m.in. badań naukowych oraz prac rozwojowych. W założeniu, środki na badania mają być dystrybuowane w drodze przejrzystych procedur konkursowych. Za kreowanie programów badań naukowych oraz dystrybucję środków na badania stosowane będzie odpowiedzialne Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR). Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa wyższego przewiduje, że w 2012 r. budżet NCBR wyniesie ok. 500 mln zł, w 2013 r. ok. 700 mln zł, a w 2020 ok. 1,5 mld zł. Wzrost budżetu NCBR ma być sfinansowany głównie ograniczeniem o połowę dotacji statutowej dla najsłabszych jednostek naukowych. Oznacza to, że istotnie większa niż dotychczas pula środków będzie dystrybuowana na zasadach konkurencyjnych.

W nadchodzących latach nie należy spodziewać się istotnego zwiększenia nakładów na szkolnictwo wyższe ze środków publicznych. Należy się też liczyć z tym, że coraz większa część środków będzie musiała być pozyskiwana w sposób konkursowy.

Rekomendacje dla UMCS:

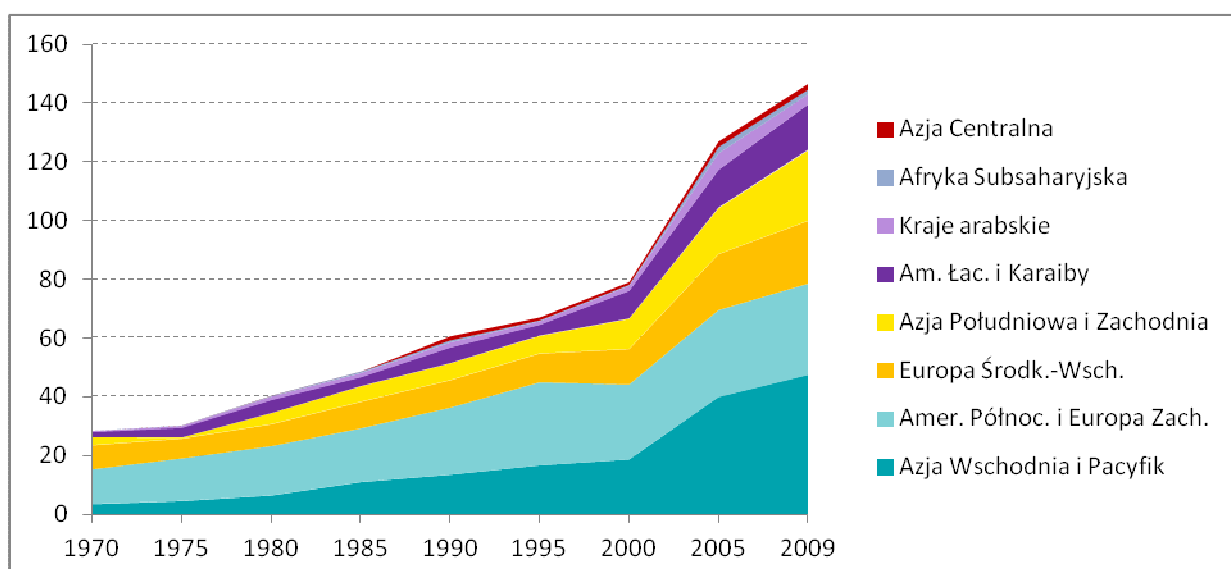
- ▶ istotne zwiększenie umiejętności pozyskiwania alternatywnych wobec dotacji stacjonarnej i czesnego źródeł finansowania działalności UMCS, opartych przede wszystkim o działalność badawczą uczelni (np. komercjalizacja badań naukowych, pozyskiwanie grantów badawczych);
- ▶ dalsze ograniczanie kosztów funkcjonowania UMCS oraz poprawa efektywności i elastyczności wydatkowania środków finansowych przez UMCS, między innymi poprzez outsourcing niektórych procesów wsparcia poza uczelnię;
- ▶ dążenie do uzyskania przez wszystkie wydziały UMCS dodatniego wyniku finansowego.

6. Uwarunkowania globalne

Globalny popyt na kształcenie na poziomie wyższym

W minionych dekadach nastąpił znaczny wzrost liczby studentów na świecie. O ile w 1970 r. globalnie studiowało ok. 28,5 mln osób, to w 2005 r. już prawie 140 mln, a cztery lata później: ponad 150 mln osób (Wykres 6.1). W skali globalnej średnioroczna stopa wzrostu liczby studentów w latach 1970-2007 wyniosła 4.6%, jednak była ona silnie zróżnicowana regionalnie.

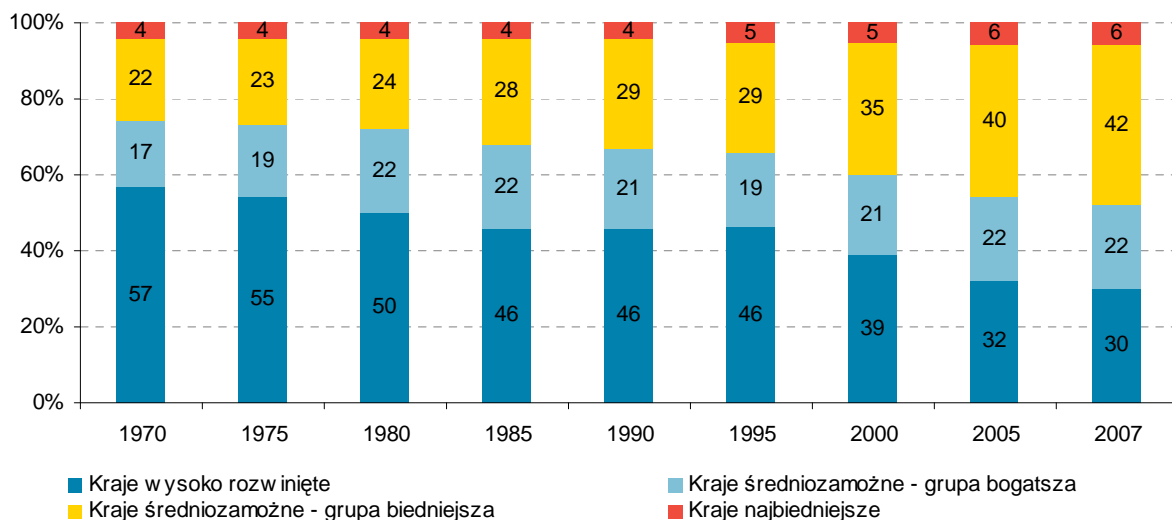
Wykres 6.1. Globalna liczba studentów w latach 1970-2009.

Źródło: Global Education Digest, UNESCO 2010.

Najwyższa dynamika liczby studentów dotyczy krajów średniozamożnych. W efekcie zmianie uległa struktura osób studiujących. Udział krajów najbiedniejszych (głównie Afryka) w szkolnictwie wyższym nadal pozostaje bardzo niski (por. Wykres 6.2).

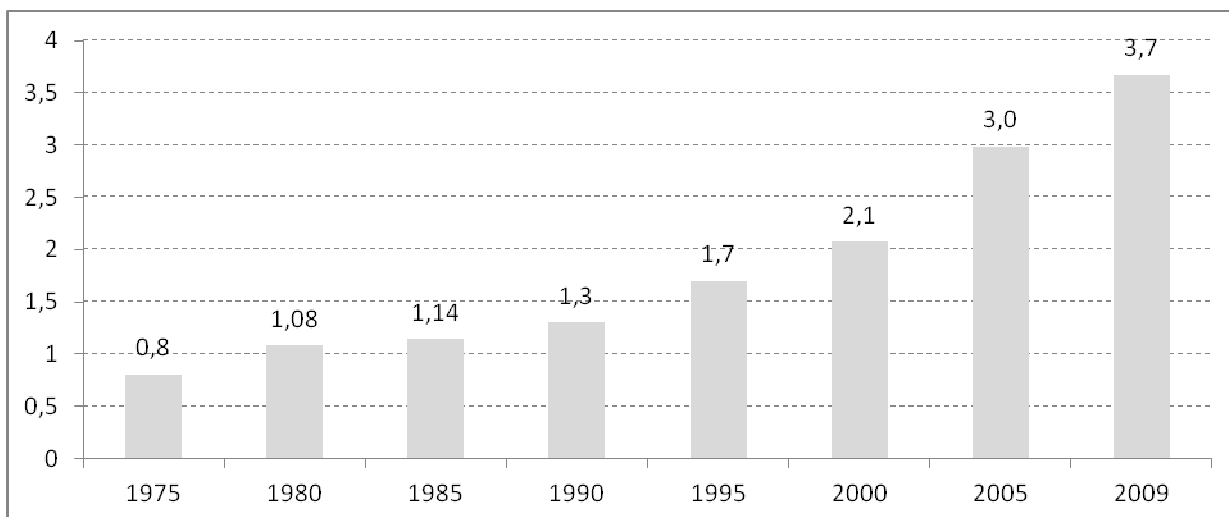
Wykres 6.2. Udział krajów w podziale na ich poziom rozwoju w łącznej liczbie studentów w latach 1970-2007.

Źródło: Global Education Digest, UNESCO 2009.

Wraz ze wzrostem ogólnej liczby studentów rośnie też liczba osób podejmujących studia poza granicami swojego kraju. W 2009 r. liczba osób studiujących zagranicą wyniosła ok. 3,7 miliona. Oznacza to wzrost o ponad 70% w stosunku do 2000 r. i ponad trzykrotny wzrost w porównaniu z 1975 r. (Wykres 6.3).-

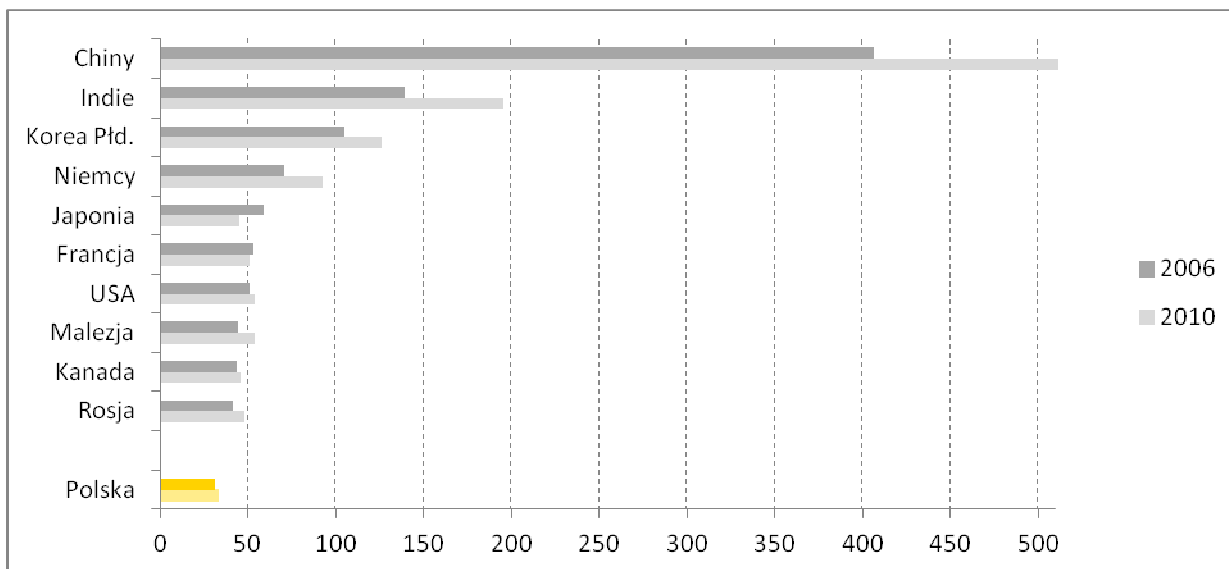
Wykres 6.3. Liczba studentów odbywających naukę poza granicami swojego kraju w latach 1975-2009 (w mln osób).

Źródło: Education at a glance: OECD Indicators, OECD, 2011.

W 2010 r. na studiowanie zagranicą zdecydowało się ponad 500 tys. rezydentów z Chin i prawie 200 tys. z Indii. Mobilni studenci z dziesięciu krajów, w których wyjazdy na studia zagraniczne są najbardziej popularne (w liczbach bezwzględnych), stanowią 37,5% ogółu osób studiujących za granicą (Wykres 6.4).⁹

Wykres 6.4. Liczba studentów z danego kraju studiująca za granicą w 2006 r. i w 2010 r. - dziesięć krajów o największej liczbie mobilnych studentów oraz Polska (w tys. osób)

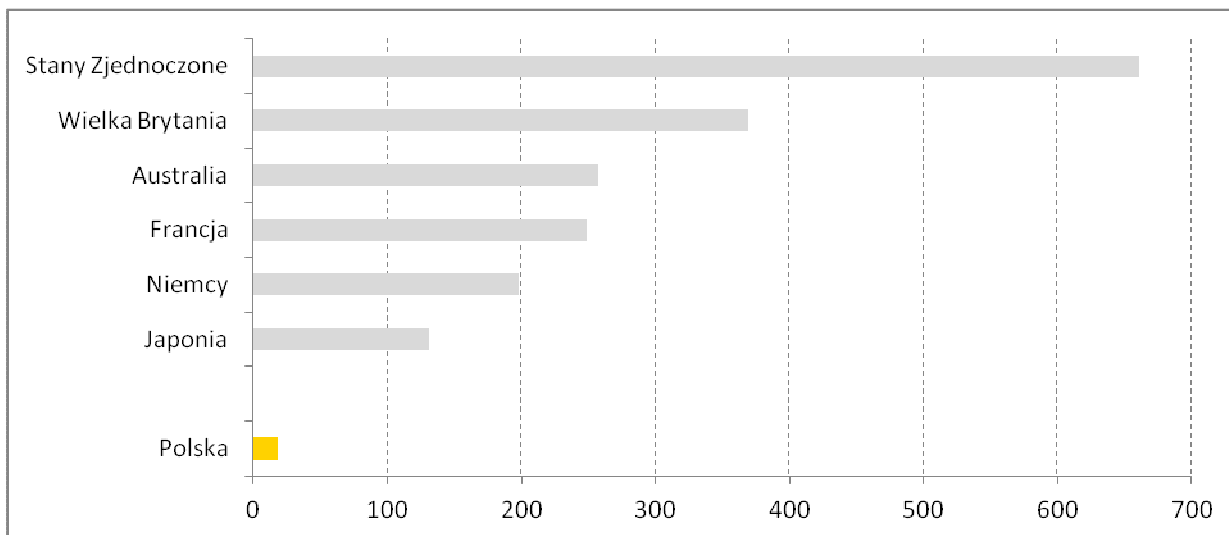
Źródło: Global Education Digest, UNESCO, 2010.

Z drugiej strony, ok. 60% wszystkich zagranicznych studentów uczy się tylko w sześciu krajach, przy czym światowy udział samych Stanów Zjednoczonych jako miejsca docelowego dla mobilnych studentów wynosi ok. 21% (Wykres 6.5).¹⁰

⁹ Spośród 153 krajów, które dostarczają takich danych.

¹⁰ Zaznaczyć przy tym trzeba, że statystyki dotyczące miejsc docelowych dla studentów mobilnych są niekompletne. Przykładowo, nieznaną jest liczba studentów mobilnych odbywających naukę w Chinach czy też Egipcie.

Wykres 6.5. Liczba studentów zagranicznych studiująca w danym kraju - sześć najbardziej popularnych miejsc docelowych w 2009 r. oraz Polska (w tys. osób).

Źródło: Global Education Digest, UNESCO, 2010.

Struktura dziedzinowa popytu na kształcenie na poziomie wyższym w Europie

Struktura dziedzinowa popytu na kształcenie będzie uzależniona w dużej mierze od zmian zachodzących na rynku pracy. Poniżej przedstawiono podsumowanie wniosków z raportu CEDEFOP prezentującego prognozy popytu na pracę w poszczególnych sektorach europejskiej gospodarki do 2020 roku.¹¹ Wskazują one, że niektóre trendy obserwowane w latach 2000-2010 będą kontynuowane, choć ze słabszą siłą, niektóre natomiast ulegną odwróceniu.

Oczekuje się, że w latach 2010-2020 nastąpi znaczące ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie (o prawie 2,5 miliona etatów), a także w przetwórstwie przemysłowym (o ponad 2 miliony) a także w administracji publicznej i obronie narodowej (o prawie pół miliona).

Według CEDEFOP najwięcej miejsc pracy powstanie w usługach rynkowych (ponad 7 milionów). CEDEFOP prognozuje istotne wzrosty etatów także w dystrybucji i transporcie (o prawie 3,5 miliona), w sektorze związanym ze zdrowiem i opieką społeczną (o prawie 1,5 miliona), a także w edukacji (o ok. 300 tys.).

¹¹ CEDEFOP, *Skills supply and demand in Europe: Medium-Term Forecast up to 2020*, Publications Office of the European Union, 2010

Tabela 6.1. Prognozy zmiany zatrudnienia w poszczególnych sektorach, łącznie dla krajów UE (bez Bułgarii i Rumunii) oraz Norwegii i Szwajcarii.

	Poziom zatrudnienia (w tys. osób)			Roczna zmiana zatrudnienia (w %)		Bezwzględna zmiana zatrudnienia (w tys. osób)		Udział sektora w zatrudnieniu ogółem (w%)		
	2000	2010	2020	2000- -2010	2010- -2020	2000- -2010	2010- -2020	2000	2010	2020
Sektory tradycyjne i usługi użyteczności publicznej	18 773	14 704	11 923	-2,4	-2,1	-4 068	-2 782	8,6	6,5	5,1
Rolnictwo	15 958	12 295	9 808	-2,6	-2,2	-3 663	-2 488	7,4	5,4	4,2
Górnictwo	944	838	656	-1,2	-2,4	-106	-182	0,4	0,4	0,3
Wytwarzanie i zaopatrywanie w en. elektr., gaz i wodę	1 870	1 571	1 459	-1,7	-0,7	-299	-112	0,9	0,7	0,6
Przetwórstwo przemysłowe	39 698	36 526	34 338	-0,8	-0,6	-3 172	-2 188	18,3	16,1	14,6
Art. spożywcze, napoje i art. tytoniowe	5 561	5 440	5 108	-0,2	-0,6	-121	-332	2,6	2,4	2,2
Inżynieria	8 354	7 458	7 125	-1,1	-0,5	-896	-333	3,8	3,3	3,0
Pozostałe	25 783	23 628	22 105	-0,9	-0,7	-2 155	-1 524	11,9	10,4	9,4
Budownictwo	15 039	15 425	15 701	0,3	0,2	386	275	6,9	6,8	6,7
Dystrybucja i transport	54 321	58 773	62 179	0,8	0,6	4 452	3 406	25,0	25,9	26,5
Dystrybucja	32 267	34 187	36 226	0,6	0,6	1 920	2 039	14,9	15,0	15,4
Hotele	9 136	10 984	12 004	1,9	0,9	1 848	1 020	4,2	4,8	5,1
Transport i łączność	12 917	13 601	13 949	0,5	0,3	684	347	5,9	6,0	5,9
Usługi dla firm i inne	41 735	48 773	56 033	1,6	1,4	7 038	7 260	19,2	21,5	23,9
Pośrednictwo finansowe	6 087	5 647	5 823	-0,7	0,3	-440	176	2,8	2,5	2,5
Pozostałe usługi dla firm	22 754	28 066	33 315	2,1	1,7	5 312	5 249	10,5	12,3	14,2
Pozostałe	12 894	15 060	16 895	1,6	1,2	2 166	1 836	5,9	6,6	7,2
Usługi nierynkowe	47 548	53 056	54 309	1,1	0,2	5 508	1 253	21,9	23,3	23,2
Administracja publiczna i obrona narodowa	14 306	15 053	14 602	0,5	-0,3	748	-451	6,6	6,6	6,2
Edukacja	14 331	15 867	16 156	1,0	0,2	1 536	289	6,6	7,0	6,9
Zdrowie i opieka społeczna	18 912	22 135	23 551	1,6	0,6	3 224	1 416	8,7	9,7	10,0
Wszystkie sektory	217 114	227 258	234 482	0,5	0,3	10 144	7 224	100,0	100,0	100,0

Źródło: CEDEFOP „Skills supply and demand in Europe: Medium-Term Forecast up to 2020”, Publications Office of the European Union, 2010

Rozwój alternatywnych metod nauczania (e-learning)¹²

Dzięki szybkiemu rozwojowi technik informatycznych i telekomunikacyjnych, w ostatnich latach można zaobserwować istotny wzrost popularności świadczenia usług edukacyjnych na odległość (tzw. e-learning). Badania międzynarodowe pokazały, że jako uzupełniająca forma nauki zapewnia ono bardzo dobre wyniki, często prowadząc do lepszego łącznego efektu kształcenia niż ma to miejsce w przypadku stosowania wyłącznie tradycyjnych metod kształcenia. Pozwala bowiem na zwiększenie ilości czasu poświęconej nauce,¹³ istotnie obniża też jej koszty. W efekcie, należy przypuszczać, że rola e-learningu w procesie dydaktycznym będzie w przyszłości rosła. Pozostałe uwarunkowania, które będą miały wpływ na dalszy rozwój e-learningu to m.in.:

- ▶ rozpowszechnienie sieci społecznościowych jako formy kontaktu;
- ▶ rozpowszechnienie crowdsourcingu jako formy oceny pomysłów i formy tworzenia innowacji;
- ▶ rozpowszechnienie kanałów RSS jako formy pozyskiwania wiedzy w interesujących daną osobę obszarach;
- ▶ digitalizacja zasobów wiedzy, na przykład poprzez Google Books. Coraz więcej wiarygodnych treści informacyjnych i edukacyjnych w Internecie oraz narzędzi ich wyszukiwania/współdzielenia, w połączeniu z rosnącą znajomością języków obcych;
- ▶ coraz powszechniejsze i łatwe komunikowanie się za pomocą Internetu;
- ▶ pożądane przez pracodawców cechy pracownika intensywnie rozwijane w procesie kształcenia w formule e-learning takie jak: umiejętność korzystania z technologii ICT, komunikatywność, praca w zespołach rozproszonych, wysoka determinacja i orientacja na cele, umiejętność zarządzania czasem;
- ▶ intensywne szkolenia z wykorzystania komputerów i Internetu realizowane w ramach programu Kapitał Ludzki.

Rozwój metod nauczania na odległość będzie miał w przyszłości coraz większy wpływ na metody prowadzenia zajęć. Z jednej strony pozwala na ograniczenie kosztów związanych z edukacją studentom (np. brak konieczności przeprowadzki do miasta), z drugiej daje również wymierne oszczędności uczelniom (np. mniejsze obciążenie sal dydaktycznych, praktycznie nieograniczona liczba słuchaczy przypadająca na nauczyciela akademickiego itp.).

W tym kontekście należy podkreślić potencjalną przewagę konkurencyjną UMCS wynikającą z tego, że w ramach uczelni już od 2001 r. funkcjonuje Uniwersyteckie Centrum Zdalnego Nauczania i Kursów Otwartych, którego głównym celem jest *przygotowanie, prowadzenie i realizacja projektów związanych z szeroko pojętym wykorzystaniem Internetu w edukacji w szkole wyższej*.¹⁴

¹² Materiał na podstawie raportu cząstkowego opracowanego w ramach prac nad Strategią Szkolnictwa Wyższego w Polsce do 2020 roku.

¹³ US Department of Education "Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies", 2009

¹⁴ strona internetowa Uniwersyteckiego Centrum Zdalnego Nauczania i Kursów Otwartych

Rosnąca międzynarodowa mobilność studentów oraz rozwój alternatywnych metod nauczania stwarzają coraz więcej możliwości pozyskiwania studentów spoza granic Polski. Jednak aby wykorzystanie szans płynących z procesów globalizacyjnych było możliwe, należy dostosować ofertę edukacyjną do potrzeb studentów zza granicy.

Rekomendacje dla UMCS:

- ▶ wprowadzenie atrakcyjnej i zgodnej z inspiracjami kandydatów oferty edukacyjnej w językach obcych;
- ▶ rozwój metod nauczania opartych o e-learning;
- ▶ intensyfikacja działań promocyjnych uczelni za granicą.

7. Podsumowanie

Otoczenie zewnętrzne, zarówno regionalne, krajowe jak i międzynarodowe, będzie w istotny sposób wpływać na możliwości i potencjał rozwojowy UMCS.

Międzynarodowe dokumenty strategiczne wskazują na rosnące znaczenie mobilności i dostępności studiów w wymiarze globalnym, wzrost znaczenia wiedzy praktycznej w kształtowaniu programów studiów oraz konieczność kształcenia się przez praktycznie całe życie zawodowe. W obszarze badań główne trendy w Unii Europejskiej dotyczą wspólnotowej koordynacji priorytetów naukowo-badawczych oraz koncentracji badań (a tym samym również finansowania) w najlepszych ośrodkach Unii Europejskiej. W wymiarze krajowym wskazuje się na konieczność podniesienia jakości kształcenia oraz budowania silnych relacji z władzami lokalnymi i otoczeniem gospodarczym, podkreśla się też wagę innowacyjności w działalności dydaktycznej i naukowej. W tym celu postuluje się istotne zwiększenie mechanizmów konkurencji w systemie edukacji, konieczność zwiększenia efektywności środków alokowanych w uczelniach oraz większą koncentrację publicznego finansowania badań w kierunku strategicznych obszarów dla rozwoju kraju. Dokumenty o wymiarze regionalnym, a w szczególności Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego, wskazuje na potrzebę podnoszenia konkurencyjności i specjalizacji regionu w wybranych sektorach gospodarki, w tym sektorze rolniczym oraz przetwórstwie spożywczym. Ponadto wskazuje się na potrzebę wzmocnienia kapitału kulturowego regionu.

Daleko idące konsekwencje dla funkcjonowania UMCS będą miały zmiany wprowadzone w pakiecie reformującym naukę i szkolnictwo wyższe. Do najważniejszych Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa wyższego zalicza: wzrost autonomii programowej szkół wyższych dzięki likwidacji centralnych standardów nauczania i uzyskaniu przez uczelnie swobody w tworzeniu nowych kierunków studiów, zaangażowanie środowisk naukowych, pracodawców i ekspertów w dziedzinie gospodarki przy tworzeniu programów studiów, większą porównywalność dyplomów polskich uczelni z dyplomami z innych krajów Unii Europejskiej dzięki Krajowym Ramom Kwalifikacji, opartych o standardy opracowane w ramach Europejskich Ram Kwalifikacji, istotne zwiększenie wpływu jakości kształcenia i badań naukowych na finansowanie uczelni ze środków publicznych w skutek stopniowego zwiększania udziału środków rozdzielanych na zasadach konkursowych, możliwość uzyskania przez najlepsze uczelnie publiczne i niepubliczne statusu Krajowych Naukowych Ośrodków Wiodących (KNOW), uproszczenie ścieżki kariery naukowej, wprowadzenie procedur konkursowych na wszystkie stanowiska w uczelniach i większe otwarcie na naukowców z zagranicy, ograniczenie wieloletowości, wprowadzenie obowiązkowej oceny działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej nauczycieli akademickich, zwiększenie integracji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym, powstanie katalogu bezpłatnych usług dla wszystkich studentów (uczelni publicznych i niepublicznych), wprowadzenie obowiązku zawierania umowy pomiędzy studentem a uczelnią publiczną na studiach stacjonarnych, ograniczenie dostępu do bezpłatnych studiów dla osób studiujących na więcej niż jednym kierunku studiów oraz zwiększenie autonomii uczelni.

UMCS funkcjonuje w trudnym otoczeniu konkurencyjnym. Po pierwsze, rozwój gospodarczy województwa lubelskiego jest relatywnie słaby. Region charakteryzuje się jednym z najniższych poziomów PKB per capita, który wynika zarówno z niekorzystnej struktury gospodarki (duży udział rolnictwa) jak i z niskiej wydajności pracy w praktycznie wszystkich jej sektorach. Po drugie, słabo rozwinięty jest rynek pracy w Lublinie i całym województwie lubelskim. Może to zwiększać skłonność do wyboru przez kandydatów na studia uczelni spoza Lublina. Po trzecie, w otoczeniu UMCS - w Lublinie, województwie lubelskim oraz województwach sąsiadujących, istnieje bardzo silna konkurencja ze strony innych uczelni, zarówno publicznych jak i prywatnych.

Analizując dane dotyczące struktury kształcenia w krajach Unii Europejskiej oraz prognozy popytu na kształcenie we Wspólnocie w nadchodzących latach, należy oczekiwać konieczności wprowadzania pewnych zmian w ofercie dydaktycznej UMCS. Obecnie na UMCS relatywnie dużo osób (w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej) kształci się na studiach pedagogicznych, humanistycznych oraz artystycznych. Prawdopodobnie taka struktura kształcenia, o ile nie wynika ze specyfiki regionu, jest nie do utrzymania w dłuższym horyzoncie czasowym. Należy bowiem oczekiwać, że wraz z nadrobieniem dystansu gospodarczego dzielącego Polskę do krajów Europy Zachodniej również w tym obszarze zachodzić będzie konwergencja. Ponadto, trendy dotyczące rynku pracy w krajach Unii Europejskiej wskazują na konieczność coraz silniejszego rozwijania w ramach studiów następujących kompetencji: doskonałości w zakresie umiejętności specjalistycznych, umiejętności adaptowania się do zmian zakresu i środowiska pracy oraz szybkiego pozyskiwania nowej wiedzy, zdolności do tworzenia nowych idei i rozwiązań oraz skutecznego ich pozyskiwania z otoczenia, korzystania z kapitału ludzkiego, polegającej zarówno na rozwoju własnych umiejętności, jak i odpowiednim motywowaniu innych do rozwoju ich zdolności a także kompetencji polegającej na zdolności do współpracy międzynarodowej. Należy zauważyć, że kompetencje te w krótkim okresie powinny stanowić podstawę do rozpoczęcia pracy, a w długim - powinny pozwalać poszerzać wiedzę, wykorzystywać zdobyte doświadczenie i umożliwiać rozwój kariery zawodowej.

Dużym wyzwaniem dla UMCS będą również prognozowane zmiany demograficzne w Polsce. Do najważniejszych konsekwencji zaliczyć można: spadek liczby studentów (na UMCS nawet o ok. 10 tys. osób), ograniczenie możliwości finansowania UMCS zarówno ze środków publicznych jak i prywatnych (czesne), zmiany struktury popytu na kształcenie oraz opłacalności kontynuowania edukacji na poziomie wyższym, ryzyko powstania luki pokoleniowej w kadrze naukowo-dydaktycznej uczelni.

Szansą będzie natomiast rosnąca międzynarodowa mobilność studentów oraz rozwój alternatywnych metod nauczania, które stwarzają coraz więcej możliwości pozyskiwania studentów spoza granic Polski.

Poniższa tabela zawiera podsumowanie możliwego wpływu poszczególnych uwarunkowań na rozwój UMCS.

Tabela 7.1. Podsumowanie możliwego wpływu poszczególnych uwarunkowań na rozwój UMCS.

Obszar	Zagadnienie	Potencjalny wpływ
Uwarunkowania wynikające z dokumentów o charakterze strategicznym	Kształcenie	<ul style="list-style-type: none"> ▶ dostosowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy ▶ spójność w opisywaniu wszystkich programów studiów ▶ podniesienie jakości nauczania ▶ poprawa ilościowego i jakościowego poziomu kadry naukowo-dydaktycznej ▶ poprawa jakości kształcenia na wszystkich poziomach ▶ promowanie aktywności w międzynarodowej przestrzeni edukacyjnej ▶ rozwijanie kształcenia ustawicznego ▶ stworzenie systemu wspierającego procesy podnoszenia kwalifikacji ▶ wprowadzanie mechanizmów konkurencji do systemu kształcenia ▶ wprowadzenie w życie ram kwalifikacji ▶ upowszechnienie trójstopniowej struktury studiów ▶ zwiększenie dostępu do różnorodnych form edukacji pozaformalnej i nieformalnej
	Badania	<ul style="list-style-type: none"> ▶ rosnący udział środków na badania przyznawanych na zasadach konkursowych ▶ internacjonalizacja działalności naukowej i innowacyjnej ▶ koncentracja finansowania na badaniach w obszarach strategicznych ▶ poprawa efektywności instytucji sfery B+R ▶ rozwój infrastruktury naukowo-badawczej ▶ skuteczny przepływ wiedzy ▶ transfer wiedzy pomiędzy sferą B+R a przedsiębiorcami ▶ tworzenie warunków sprzyjających rozwojowi przemysłów wysokich technologii ▶ właściwy przepływ wykwalifikowanej kadry naukowej ▶ wzrost powiązań nauki z rozwojem gospodarki regionu ▶ zwiększenie regionalnego potencjału B+R

Obszar	Zagadnienie	Potencjalny wpływ
	Relacje z otoczeniem	<ul style="list-style-type: none"> ▶ budowa i wspieranie rozwoju oraz współpracy instytucji społeczeństwa obywatelskiego ▶ mocniejsze powiązanie instytucji sektora edukacji z sektorem gospodarki ▶ wspieranie działań i mechanizmów podnoszących skuteczność funkcjonowania działań wspólnotowych opartych na zasadach dialogu społecznego ▶ wspieranie inicjatyw społecznych prowadzących do wzrostu integracji społecznej ▶ wspomaganie budowy kapitału społecznego w oparciu o sieci współpracy między różnymi aktorami polityki regionalnej ▶ wspomaganie rozwoju współpracy terytorialnej
Otoczenie zewnętrzne UMCS	Rozwój gospodarczy i rynek pracy w województwie lubelskim	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Niski poziom rozwoju gospodarczego województwa lubelskiego prowadzi do wielu negatywnych skutków, m.in. niskiego poziomu płac, obniżenia potencjału inwestycyjnego przedsiębiorstw (w tym związanego z badaniami i rozwojem) oraz obniżenia atrakcyjności studiowania i mieszkania w Lublinie. ▶ Niski współczynnik zatrudnienia osób młodych oraz relatywnie wysoka stopa bezrobocia osób z wykształceniem wyższym w województwie lubelskim może świadczyć o trudnościach ze znalezieniem pracy przez absolwentów UMCS
	Rynek szkolnictwa wyższego w otoczeniu UMCS	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Duży lokalny rynek edukacyjny w Lublinie i województwie lubelskim, a także silna konkurencja uczelni z województw graniczących z województwem lubelskim (zwłaszcza woj. mazowieckim) może stanowić duże wyzwanie w nadchodzącej dekadzie, zwłaszcza biorąc pod uwagę trendy demograficzne i zmiany w zasadach finansowania działalności uczelni ze środków publicznych.
Uwarunkowania demograficzne	Spadek liczby osób w wieku studenckim	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Spadek liczby osób w wieku studenckim będzie mieć nie tylko negatywny wpływ na rekrutację, ale także będzie wzmacniać konkurencję pomiędzy uczelniami o najlepszych kandydatów.

Obszar	Zagadnienie	Potencjalny wpływ
	Starzenie się społeczeństwa	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Starzenie się społeczeństwa może w silny sposób wpłynąć na strukturę popytu, a tym samym na oczekiwania odnośnie do zawodów i kwalifikacji na rynku pracy ▶ Starzenie się społeczeństwa będzie miało też negatywny wpływ na możliwości zwiększania skali finansowania szkolnictwa wyższego ze środków publicznych
Uwarunkowania globalne	Globalny popyt na kształcenie na poziomie wyższym	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Rosnący popyt na kształcenie na poziomie wyższym, przy wzrastającej mobilności studentów może sprzyjać przyciąganiu studentów na UMCS zza granicy.
	Rozwój alternatywnych metod nauczania (e-learning)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Należy spodziewać się wzrostu wykorzystania technologii informatycznych przy nauczaniu zarówno stacjonarnym, jak i na odległość. Czynniki te jednak powinny pozytywnie wpłynąć na usprawnienie procesów nauczania

Źródło: opracowanie własne

W celu przygotowania się na nadchodzące zmiany wynikające z uwarunkowań zewnętrznych, w niniejszym dokumencie przedstawiono listę rekomendowanych działań, które warto podjąć w najbliższych latach. Do najważniejszych z nich zaliczyć można:

- ▶ Położenie strategicznego nacisku na wspieranie umiędzynarodowienia uczelni - zarówno w obszarze kształcenia jak i badań naukowych;
- ▶ Modyfikację oferty dydaktycznej, tak aby odpowiadała ona potrzebom obecnego oraz prognozowanego rynku pracy w regionie, a także szerzej w kraju i za granicą;
- ▶ Monitorowanie popytu na kształcenie oraz zmian na rynku pracy w celu wczesnej identyfikacji zachodzących zmian;
- ▶ Uelastycznienie procesu zmian w programach studiów, tak żeby uczelnia była gotowa do szybkiego reagowania na zmiany w otoczeniu.

- ▶ Zwiększenie oferty edukacyjnej dla osób starszych;
- ▶ Większe otwarcie się na studentów zza granicy, co wymagać będzie m.in. wprowadzenia atrakcyjnej oferty w językach obcych oraz rozwoju metod nauczania opartych o e-learning;
- ▶ Zintensyfikowanie promocji uczelni wśród potencjalnych kandydatów na studia - zarówno w kraju jak i za granicą;
- ▶ Podjęcie działań mających na celu poprawę lokaty UMCS w rankingach szkół wyższych;
- ▶ Współpraca z uczelniami z regionu w zakresie kształtowania programów kształcenia
- ▶ Przygotowanie uczelni do funkcjonowania w warunkach większej konkurencji o środki na badania naukowe, między innymi poprzez zwiększenie umiejętności pozyskiwania finansowania z otoczenia gospodarczego;
- ▶ Nakierowanie oferty dydaktycznej i badawczej do tych sektorów gospodarki województwa lubelskiego, które stanowią jego przewagę konkurencyjną w stosunku do innych województw w Polsce oraz w stosunku do regionów za granicą;
- ▶ Identyfikacja możliwości i próba budowania współpracy z przedsiębiorstwami z regionu w branżach stanowiących przewagę konkurencyjną Lublina i województwa lubelskiego (np. rolnictwo, przetwórstwo spożywcze, przemysł lotniczy, przemysł medyczny).
- ▶ Poszukiwanie współpracy, na przykład w zakresie komercjalizacji wiedzy, również poza regionem;
- ▶ Dalsze ograniczanie kosztów funkcjonowania UMCS oraz poprawa efektywności i elastyczności wydatkowania środków finansowych przez UMCS, między innymi poprzez outsourcing niektórych procesów wsparcia poza uczelnię;
- ▶ Dążenie do uzyskania przez wszystkie wydziały UMCS dodatniego wyniku finansowego.

Bibliografia

Ernst & Young i IBnGR (2010), *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku*, Raport przygotowany na zlecenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Carone G. i in. (2005), *The economic impact of ageing populations in the EU25 Member States*, European Commission, Economic Papers.

CEDEFOP (2009), *Skills for Europe's future: anticipating occupational skill needs*.

CEDEFOP (2010), *Skills supply and demand in Europe: Medium-Term Forecast up to 2020*, Publications Office of the European Union.

Grosse T. G. (2008), *Ekspertyza Instytutu Spraw Publicznych na temat: Zielonej Księgi: Europejska przestrzeń badawcza - nowe perspektywy*, Warszawa: ISP.

Instytut Sokratesa (2011), *Analiza wpływu uwarunkowań demograficznych na rozwój szkolnictwa wyższego do 2020 roku - ekspertyza*, Warszawa 2011

Komisja Europejska (2007), *The European Research Area: New Perspectives*, Green Paper. Bruksela 2007.

Martins O. i in. (2005), *The impact of ageing on demand, factor markets and growth*, Economics Working Papers no. 420, OECD.

OECD (2008), *Higher Education to 2030*, Vol. 1, OECD.

UNESCO (2009). *Global Education Digest 2009. Comparing Education Statistics Across the World*. Montreal: UNESCO Institute of Statistics.

US Department of Education (2009), *Evaluation of Evidence-Based Practices in Online Learning A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies*.

Ernst & Young

Assurance | Tax | Transactions | Advisory

Firma Ernst & Young jest globalnym liderem w zakresie usług audytorskich, podatkowych, transakcyjnych i doradczych. Na całym świecie 152 000 naszych pracowników jednoczą wspólne wartości i świadczenie wysokiej jakości usług. Zmieniamy rzeczywistość, pomagając naszym pracownikom, naszym klientom oraz naszej coraz szerszej społeczności w wykorzystaniu ich potencjału.

Aby uzyskać więcej informacji, odwiedź

© 2011 Ernst & Young
Wszelkie prawa zastrzeżone.

